בס"ד

דרכי חינוך
בונים את דור העתיד

העלון לאברכי כולל, בני הישיבות ולכל לומדי התורה

האיחוד בחידוד

המאחד בקרבו חידודים ותשובות בהלכה ובאגדה

גליון ק"נ | שנה חמישית | פרשת ויחי - תשע"א

לע"נ ר' שמעון יהודה בן הגה"צ ר' אברהם יעקב (זיידל) עפשטיין זצוקלה"ה

דבר תורה

"וְשָׁכַבְתִּי עִם אֲבֹתַי וּנְשָׂאתַנִי מִמִּצְרַיִם וּקְבַרְתָּם בִּקְבֻרָתָם וַיֹּאמַר אָנֹכִי אֶעֱשֶׂה כִּדְבָרֶךָ. וַיֹּאמֶר הִשָּׁבְעָה לִּי וַיִּשְׁתַּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל רֹאשׁ הַמִּטָּה". בראשית מ"ז ל' - ל"א.

הלומד פסוקים אלו, אינו מבין מדוע יעקב אבינו נזקק לשבועה מיוסף בנו שיקברהו במצרים. הרי יוסף הבטיחו שיעשה כן, באומרו, 'אנכי אעשה כדבריך', והרשות בידו לעשות כן, שהרי היה המשנה למלך במצרים, ומדוע ביקש יעקב ממנו שישבע לו.

האמת היא, שכל מי שממשיך ולומד את הפרשה, בהגיעו לפסוקים אודות קבורת יעקב, מתורצת תמיהתו. כאשר לומד את דברי רש"י על הפסוק (נ' ו'), "וַיֹּאמֶר פַּרְעֹה עֲלֵה וּקְבֹר אֶת אָבִיךָ כַּאֲשֶׁר הִשְׁבִּיעֶךָ", המבאר ע"פ דרשת חז"ל בסוטה ל"ו ב', מדוע פרעה אמר לו שיעלה לקבור את אביו 'כאשר השביעך', שרק בעקבות השבועה שיעקב השביע את יוסף, פרעה הוכרח להרשות לו לקיים את צוואת אביו, והוא אכן יכל להעלות ולקבור את יעקב בארץ ישראל במערת המכפלה.

דרך נוספת בביאור הדברים, ע"ד הדרוש, מבאר ה'בן לאשרי', שעל פיו יתבאר גם מדוע יעקב הארוך לומר ליוסף אריכות דברים שלא יקברו במצרים, וישא אותו ויקברו בקבורת אבותיו בארץ הקודש במערת המכפלה, שלכאורה היה די אילו היה רק מבקש ממנו שמיד עם מיתתו יקברו במערת המכפלה, וא"כ פשוט הוא שלא יקברוהו במצרים.

וכך ביאר, כאשר יעקב אמר ליוסף שהוא מבקש ממנו שיעלהו ממצרים לקוברו בארץ ישראל, חפץ יעקב לשכנעו שאף הוא יצוה כן לבניו, שיעקב ראה ברוח קודשו שקריעת ים סוף תלויה בארונו של יוסף, כפי שאכן אירע אח"כ, כדרשת חז"ל עה"פ (תהלים קי"ד ג'), "הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס...", במכילתא בשלח, מסכתא דויהי ג', "שמעון איש קטרון אומר, בזכות עצמות של יוסף אני קורע להם את הים, שנאמר (בראשית ל"ט י"ב), ויעזוב בגדו אצלה וינס החוצה, וכתיב הים ראה וינס", וכעי"ז במדרש תהלים שם, אשר על כן האריך יעקב בדברים, כדי שיוסף יבין מתוך אריכות הדברים את החשיבות בקבורה בארץ ישראל, ואכן יוסף השתכנע והשיבו, 'אנכי אעשה כדבריך', דהיינו, שאף הוא ילמד מאביו ויבקש מבניו כן להעלותו ולקוברו בארץ ישראל.

[**ויתכן** והסיבה שלא אמר יעקב ליוסף כן להדיא, היא שלא יתעורר שוב קנאה בין האחים, מדוע יעקב דואג יותר לקבורתו של יוסף משאר השבטים].

אבל עדיין חשש יעקב, שאמנם כלפי קבורתו, אין לו כל כך מקום לחשש, שהרי יוסף הוא משנה למלך, והוא יעשה כל אשר בכוחו להעלותו לארץ ישראל ולקוברו במצרים, אך מה יהיה לאחר מיתת יוסף, מי יוכל לדאוג ולפעול שאכן יקחו עמם אותו לקבורה בארץ ישראל, ובמיוחד שבודאי המצריים יטמינו את ארונו ביְאוֹר או בנילוס, או בכל מקום מחבוא אחר, וממילא כאשר יצאו ממצרים לא יוכלו לקחת את ארונו עמם, ובשעה שיעמדו מול הים ומצרים מאחוריהם, לא תעמוד להם זכותו של יוסף, והים לא יקרע, וחלילה יפלו ביד מצרים.

כדי שיעקב יהא סמוך ובטוח שישראל לא יצאו ממצרים בלא ארונו של יוסף, היה צורך שיוסף ישביע את ישראל שלא יצאו מבלי לקחת את ארונו עמהם, והדרך היחידה לגרום שיוסף ישביע את ישראל שלא יצאו ממצרים בלא להעלות את ארונו עמהם, היתה על ידי שיעקב עצמו ישביע את יוסף שיעלה את עצמותיו, ויוסף ילמד ממנו וישביע את ישראל, לכך לא הסתפק יעקב בהבטחתו של יוסף שיעלהו לקבורה בארץ ישראל, אלא הוסיף והשביעו, כדי שגם יוסף יעשה כן לפני מיתתו.

ואכן גם יוסף עשה כן, כמפורש בפסוקים בסוף הפרשה (נ' כ"ד - כ"ה), "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אֶחָיו אָנֹכִי מֵת וֵאלֹקִים פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב. וַיַּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם וְהַעֲלִתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם".

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" לרבנים המחברים - מודעין עילית - ארץ ישראל

כתב חידה

לאחר שנים שנתקללתי,
בברכה מיוחדת נתברכתי.

מחמת שבועה שהשבעתי,
לבטל דעתי הוכרחתי.

נחליתי במחלה קשה,
וסופי הגיע באחרונה.

מי אני?

רמז: דמות הקשורה לפרשה

תזכורת: הקשר בין הדמות לפרשה הוא בהזכרתה או ברמיזתה בפרשה או בפרש"י

מעשה רב

בליל שמיני של חנוכה, לאחר שכבו הנרות בחנוכית בנו של ראובן, הבחין ראובן שהחנוכיה שבורה והשליכה לאשפה. כששמעון שכנו ראה זאת, טען לו שכמדומה שאין זה מן הראוי שחפץ ששימש למצוה יזרק לאשפה.

תהה ראובן על הדברים ואמר, שלפי"ז יאסר להשליך לאשפה משקוף שמזוזה היתה קבועה בו, ולא שמענו כן מעולם.

אין זה דומה, השיב שמעון, שכן החנוכיה מיועדת למצוה, ואילו המשקוף מיועד לשמש כפתח, אלא שבכל פתח יש לקבוע מזוזה במשקופו.

ראובן השיב לעומתו, שגם אם החילוק נכון, יש לו סיבה אחרת להתיר להשליך את החנוכיה שנשברה, משום שחנוכיות לילדים מהסוג שבו השתמש, מיועד לשימוש חד פעמי, ומראש עומד לזריקה, כך שאין בזה בזיון כלל.

השאלה היא, הצדק עם מי ?

לחכימא ברמיזא

כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' ברכות ה"ג), "ומתפלל בקול רם מתחילת הברכות... והכל עומדין ושומעין...", ומבואר, שהציבור צריכים לעמוד בשעת 'חזרת הש"ץ'.

לפי"ז יש צורך ליישב עובדא באדם גדול מסוים.

התדע מיהו ?

[ואם תדע מי הסביר דבר מה למי שהיה לכהפ"ח ב' דורות אחריו, תגלה מיהו].

מבין חידות

היכן מצינו,
שצדיק מגן גם
על הגוים הדרים
בקרבת קברו.

מעניינא דסדרא

בכמה דוכתי משמע, שיש קדושה לא"י גם קודם שנכבשה (עי' רש"י בראשית כ"ו ב', ל"ב ג', ועוד).
היכן לכאורה מוכח בפרשתינו, שעדיין לא נתקדשה א"י קודם הכיבוש.

הגליון יו"ל לזכות הרב יוסף בן שיינדל לרפואה שלימה
הציבור מתבקש לעורר רחמי שמים בתפילה ובלימוד התורה, לרפואתו השלימה בתוך שאר חולי ישראל

משיב דבר

אין להכריע בשום פנים ואופן על פי הכתוב כאן הלכה למעשה

תשובה ל"מעשה רב"

בתשובה לשאלה, האם כשחל עשרה בטבת בערב"ש (כבשנה זו), עדיף למי שחפץ להסתפר, שיקדים להסתפר ביום ח' ולא ביום ערב"ש שהוא יום התענית[1], או שמ"מ עדיף בערב"ש, שניכר יותר שהוא לכבוד שבת, ואין לחוש על התענית.

יש לברר אם מדיני התענית יש איסורים של מניעת תענוג, או שהוא רק מנהג שנהגו להחמיר[2], ומאידך יש לברר האם תפסורת בע"ש יש בה משום כבוד שבת, יותר, מאשר בחמישי בשבת.

א) איתא בשו"ע סי' תק"נ ס"ב, "צומות הללו, חוץ מתשעה באב, מותרים ברחיצה וסיכה...", ובמ"ב בסק"ו כתב, "ובעל נפש יחמיר בכולן כמו בת"ב... אם חל עשרה בטבת בערב שבת, אין להחמיר ברחיצה בחמין מפני כבוד השבת[3]".

ולענין תפסורת לכבוד שבת, כתב בראבי"ה (שבת סי' קצ"ז), "ומצוה נמי להסתפר לכבוד שבת ויו"ט... ואפילו מצפרא דע"ש מינכרא מילתא דקעביד ליקרא דשבתא... אבל בחמישי בשבת לא הוי יקרא דשבת"[4], ועי' גם במ"ב סי' ר"ס סק"ה, שכתב, "אבל ביום חמישי לא הוי יקריה דשבת, אא"כ א"א לו לרחוץ בע"ש, אז כל כמה דמקרב לשבת טפי מעלי, *וכן לענין להסתפר*". ולפי"ז ממילא מבואר לגבי נידו"ד, שגם בעשרה בטבת אין להחמיר בתפסורת, מפני כבוד השבת, ואע"פ שהמ"ב לא הזכיר תפסורת, י"ל משום דרחיצה רוחצין בכל ע"ש, ותפסורת אינו בכל ע"ש.

ב) ויש למצוא סמך לזה ממה שמצינו בעשירי באב שחל בע"ש, שהתירו להסתפר ולרחוץ בע"ש שחרית לכבוד שבת, כמ"ש במ"ב סי' תקנ"ח סק"ג, ולכמה פוסקים אף מיד במוצאי ת"ב מותר לכבוד שבת, כמ"ש בסידור בית יעקב[5]. ובתשובות וההנהגות ח"ה סי' קע"א, כתב, דהטעם להתיר כבר במוצאי ת"ב, משום דעיקר האיסור אז הוא רק ממנהג ולא מדינא (עי' ביה"ל סי' תקנ"ח ד"ה עד חצות, ד"א דרק בבשר ויין אסור אז), וממילא כבוד שבת שהוא מדינא עדיף. ולפי סברא זו, גם בנידו"ד, הא רק משום בעל נפש נהגו להחמיר בזה, לא מדינא[6], ושפיר מותר לכבוד שבת.

ג) ובשו"ת שיח יצחק סי' רמ"ז, מצדד דאיסור תפסורת בתענית ציבור הוא 'דינא', ומייתי לה מדברי הב"ח בסי' תק"נ בשם המרדכי, שהביא ראיה מר"ה י"ח ב', מעשה דגזרו תענית בחנוכה בלוד וירד ר"א ורחץ, ור"י וסיפר, וכיוונו בזה לבטל התענית, משמע דגם רחיצה ותפסורת אסור[7], והב"ח שקיל וטרי, ולבסוף נוקט לאיסור ברחיצה, ע"ש.

גם הטורי אבן בר"ה שם, תמה על השמטת הפוסקים לאיסור זה, ומשמע דס"ל לאיסור, אלא שהשיח יצחק מסיק, דבע"ש יש להתיר, ומזכיר גם ממש"כ בהל' ט"ב (וכמ"ש ביעזה"י באות ב'), וכותב, "אמנם אפשר דאין הנידון דומה לראיה, די' באב אינו יום הצום, כמפורש בגמ', ובסי' תקנ"ח, משא"כ היום י' בטבת, יום צום הוא".

ולמעשה כותב, "אמנם י"ל, דמיקרא כשקבלו עליהם בזמנינו איסור רחיצה בג' צומות, כשחל י' בטבת בערב שבת, על זה לא קיבלו מפני כבוד השבת".

ד) שו"ר בשו"ת רוח חיים (להגר"ח פלאג'י זצ"ל) סי' תקס"ו אות ד', שמביא דברי הטורי אבן הנ"ל, וכותב, "ולפ"ז כשחל י' בטבת בע"ש, ראוי להזהר שיסתפר ביום ה', או לא יסתפר אם אינו נוהג בכל שבוע[8], אלא דמ"מ מסיק, "דכבוד שבת אלימא, וכיון דמעשיו לש"ש לכבוד שבת, לא קפדינן בהכי, ומסתייה שלא להסתפר בת"צ שחל באמצע השבוע, דבר הלמד מדין ט"ב, ובחמישי מותרין מפני כבוד השבת, וק"ל".

תשובה ל"לחכימא ברמיזא"

בתשובה לשאלה, מיהו האדם גדול שיש צורך ליישב עובדא דידיה עם מה שמבואר בשבת ק"ז ב', דיש חיוב אכילת ג' סעודות בשבת[1].

המדובר הוא בר' אליעזר הגדול, כמ"ש באבות דר"נ פ"ו ה"ג, "מה היה תחלתו של ר"א בן הורקנוס, בן עשרים ושתים שנה היה, ולא למד תורה. פעם אחת אמר, אלך ואלמד תורה לפני ריב"ז, אמר לו אביו הורקנוס, אי אתה טועם עד שתחרוג מלא מענה, השכים וחרג מלא מענה. אמרו, אותו היום ע"ש היה, הלך וסעד אצל חמיו, וי"א לא טעם כלום משש שעות של ע"ש עד שש שעות של מוצ"ש", ומבואר דהתענה כל השבת.

והרד"ל בביאורו לפרקי דר"א פ"א אות כ"ב, עמד בזה, וכתב, "ואע"ג דמסקינן בפסחים (ס"ח ב') דבשבת הכל מודים דבעינן נמי לכם, צ"ל כמ"ש הפוסקים באו"ח סי' רפ"ח, שכשהתענית עונג לו, מותר להתענות בשבת", וכן תירץ בשו"ת שיח יצחק (להגר"י וויס מוערבוי זצ"ל) סי' קנ"ח[10].

והרמז: מי שהקפיד על יציאת התלמידים באמצע שיעורו, כמ"ש בביצה ט"ו ב', "מעשה בר' אליעזר שהיה יושב ודורש כל היום כולו בהלכות יו"ט, יצתה כת ראשונה, אמר הללו בעלי פטיסין, כת שניה, אמר, הללו בעלי חביות וכו', נתן עיניו בתלמידים, התחילו פניהם משתנין, אמר להם, בני לא לכם אני אומר, אלא להללו שמניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה", וע"ש בגמ', דמייתי מדברי ר"א, דשמחת יו"ט רשות, ומ"מ לענין בשת משמע, דגם ר"א מודה דהוא חיוב, וע"ע בפסחים ס"ח ב', והקישור מובן כמין חומר.

תשובה ל"מבין חידות"

בתשובה לשאלה, באיזה דין מדיני תענית, החל אחת לכמה שנים, כתבו הפוסקים דיש לנהוג שלא כמו בזמן המקדש.

המדובר הוא בקריאה"ת בי' בטבת שחל בערב שבת, כמ"ש במג"א סי' תק"ד סק"ו, על מש"כ בשו"ע שם ס"ג, "ואם חלו בע"ש קורין בשחרית ומנחה ויחל", "והרב"י כתב אין קורין במנחה, וכ"ה במשנה פ"ד דתענית, שאנשי מעמד לא היו קורין במנחה בע"ש מפני כבוד שבת, וצ"ל דהאידנא הכל מכינים מבעוד יום [כלומר כבר קודם המנחה], ולכן קורין"[11]. ומבואר, דשונה זמנינו מזמן המקדש, עת שהיו מעמדות.

אולם בערוך השלחן שם בס"ב, כותב טעם אחר, "ואע"ג דאנשי מעמד לא היו קורין בע"ש במנחה מפני כבוד השבת, כדאי' בתענית (כ"ו א'), זהו מפני שלא היו מתענים בע"ש, כמבואר שם, משא"כ בת"צ, ועוד דשם היתה בכל שנה, אבל בכאן, מקרה הוא בהרבה שנים".

תשובה ל"מענינא דסדרא"

בתשובה לשאלה, בהא דאיתא בחו"מ (סי' רמ"ז ס"ג), "שכיב מרע שאמר נכסי לבני, בלשון רבים, ולא היה לו אלא בן אחד ובנות, הכל לבן לבדו", היכן נרמז דין זה בפרשתינו.

הנה מקור הדין בב"ב (קמ"ג ב'), "ההוא דאמר להו נכסיי לבניי, הוה ליה ברא וברתא, מי קרו אינשי לברא בניי, או דלמא לא קרו אינשי לברא בניי, ולמושכה לברתא במתנה קאתי (פרשב"ם, "נכסיי לבניי. ולא היה לו אלא בן אחד זכר, וגם בנות היו לו, ובעי גמרא, מי קרו אינשי לברא יחידאה 'בניי' לשון רבים, וא"כ כל נכסיו נתן לבנו, ואין הבנות בכלל, או לא, ויחלקו הבנות עמו"). אמר אביי, ת"ש, ובני דן חושים [פרשב"ם, "אלמא בן אחד קרי לשון רבים). א"ל רבא, דלמא כדתנא דבי חזקיה, שהיו מרובין כחושים של קנה (פרשב"ם, "כחושים של קנה. שגדלים הרבה ביחד", והיינו כמו חורשה של קנים). אלא אמר רבא, ובני פלוא אליאב (במדבר כ"ו ח'). רב יוסף אמר, ובני איתן עזריה (דה"י א', ב' ח')".

מבואר לדעת אביי, שיש ללמוד דין זה מהנאמר בפרשתינו "ובני דן חושים" (מ"ו כ"ג), דמשמע שאע"פ שלא היה אלא בן יחיד, דבפשוטו 'חושים' אף שהוא לשון רבים מ"מ לא היה זה אלא בן יחיד, ואעפ"כ נקרא בלשון רבים 'ובני דן', א"כ גם האומר 'נכסי לבניי' בלשון רבים, יש לפרש הלשון על בנו יחידו בלבד, כיון שהוא זכר, שעליו נופל הלשון 'ובני', אף שיש לו גם בנות מלבד אותו הבן.

והנה אף שרבא דחה דברי אביי, שיש לפרש ד'חושים' אינו שם של יחיד, אלא כינוי לצאצאים הרבים שהיו לדן, מ"מ מצינו בדברי הראשונים שהעתיקו בין לדרשת רבא ואף לדרשת אביי, א"כ משמע שנקטו דאף שרבא דחה דברי אביי, מ"מ עדיין יש ללמוד מהך קרא דמייתי אביי, עי' ברי"ף ב"ב שם (ס"ו ב' בדפי הרי"ף), ורא"ש שם (פ"ט סי' ח'), ועי' גם להלן בדברי הרמב"ן ורבינו בחיי, וכן נראה ברש"י בדה"י (שם), וברד"ק שם ובפרשתינו כאן, ובעוד ראשונים, וכן הובא בפופסקים, עי' בב"ח (חו"מ שם, ד"ה אפילו שאין), ובסמ"ע (שם סק"ו), שהעתיקו ב' הדרשות דאביי ורבא. וביותר מכן מצינו להסמ"ג (עשין סי' פ"ב), שהעתיק רק לדרשת אביי, וכ"ה בנתה"מ (חו"מ שם סק"ו).

והטעם שעדיין יש ללמוד מדרשת אביי, משום שכל דברי רבא הם רק דרך דחייה, שלפי דרשת תנא דבי חזקיה כן הוא, שהיו לדן בנים רבים[12], אבל מיהא משמע שע"פ פשוטו של מקרא באמת לא היה אלא אחד בן יחיד, וכך שמו, ואכן המדרשים חלוקים בזה, ולמ"ד שהיה בן יחיד, באמת יש להניח דברי אביי על מקומם, וכן מפורש בסוטה (י"ג א') עובדא דחושים בריה דדן, שהרגו לעשו בשעה שבאו לקבור את יעקב במערת המכפלה (וכ"ה בפדר"א ל"ח, ב"ר צ"ג ז', צ"ד ט', ועוד), ומשמע שהיה בן יחיד שחושים שמו.

וכן הוא בפשוטו של מקרא בפ' פינחס (במדבר כ"ו מ"ב), "אלה בני דן למשפחתם לשוחם משפחת השוחמי אלה משפחת דן למשפחתם", עי' במפרשים שם.

ועוד, שגם לדרשת תנא דבי חזקיה, י"ל שהיה חושים בן יחיד, וכמש"כ התו' רי"ד (בב"ב שם), "שהיו מרובין כחורשין של קנים. פי', אין לפרש שהיו בני דן רבים, שהרי למנין נפשות שירדו למצרים אינו נמנה אלא באחד[13], אלא בניו של חושים נתרבו כחורשים, ועל שם כן נקרא חושים. ומפני שנקרא על שם בניו שנתרבו, כתב קרא 'ובני', ולעולם אין להוכיח מיכן"[14].

הרי מבואר, שגם לדעת רבא שהביא מדרשת תנא דבי חזקיה, מ"מ לא היה חושים אלא יחיד, וא"כ כל המחלוקת היא, האם לפרש לשון הכתוב 'ובני', שנכתב בלשון רבים ע"ש צאצאיו של חושים, וממילא אין ראיה לנ"ד שאדם קורא לבנו יחידו בלשון רבים, שכן נכתב כך מחמת נכדיו של דן[15], או שנכתב כן (לאביי) מצד חושים עצמו, ולכך יש ראיה לנ"ד. וכיון שהמדרשים חלוקים בזה, לכן נקטו הראשונים והפוסקים גם לדברי אביי.

ואכן יעוין בספר רביד הזהב עה"ת (לרבי דוב טרייוויש זצ"ל, שהיה מו"ץ בוילנא בחיי הגר"א ומקורביו וממתפללי בית מדרשו), שבפתיחת ספרו 'הקדמת הכללים מדרכי התלמוד בדרשות התורה', ושם אות י' כתב, "סוגיית התלמוד דמיימי איזה לפותא מקרא, ופריך עלה, ואפ"ה לא נדחית דרשא זו...", ע"י"ש שהביא כמה דוגמאות לזה[16], וכמו"כ בפרשתינו כאן בקרא ד'ובני דן חושים', הביא כדברים הנ"ל, דמשמע בראשונים שם לאחר שנדחו דברי אביי, מ"מ עדיין נקטינן כדרשא דליה, משום דפשוטו של מקרא כוותיה, ומסיים ע"ז, "מכאן ראיה למה שכתבנו בהקדמת הכללים בתחילת הספר אות י', דאע"ג ددחי דרשה קמייתא, תופסים הדרשה...".

ותשו"ח להרב צבי ברון שליט"א, שציין לנו לדברי הרמב"ן ורבינו בחיי בפרשתינו (מ"ו ז'), שהדין הנ"ל נרמז גם בפסוק "בניו ובני בניו אתו בנתיו ובנות בניו בנות וכל זרעו הביא אתו מצרימה", וז"ל הרמב"ן, "ובנות בניו. שרח בת אשר, ויוכבד בת לוי, לשון רש"י. ומה ירבה בבנותיו. אבל דרך הכתוב כשידבר ביחוסי הרבים, יאמר ביחיד לשון רבים, ובני דן חושים, ובני פלוא אליאב, וכן בנותיו, דינה, ובנות בניו, סרח בת אשר. אבל יוכבד לא יזכירנה הכתוב כמו שאמר כל נפש ששים ושש, אבל ירמוז אליה כדעת רבותינו (ב"ב קכ"ג ב', שנולדה בין החומות)".

הרי שלדעת הרמב"ן, כשם שלשון 'בני' מתפרש גם על בן יחיד, כך גם בבנות מתפרש על בת יחידה, ש'בנותיו' לא היתה אלא דינה, ו'בנות בניו' אינה אלא אחת, והיא סרח בת אשר, וקראם הכתוב בלשון רבים, וא"כ נמצא שדין הנ"ל נרמז גם בפסוק זה.

וכ"כ להדיא ברבינו בחיי, "בנותיו. זו דינה, וכן 'ובני דן חושים', 'ובני איתן עזריהו' (דה"י שם), מכאן למדו רז"ל האומר נכסי לבניי, והיה לו בן ובת, הבן יטול את הכל, והקשו בגמרא מי קרו אינשי לברא בניי, א"ל אין, דכתיב 'ובני פלוא אליאב'. ובנות בניו. סרח בת אשר". הרי דאף שסיים הרבינו בחיי בדרשת רבא, מ"מ ס"ל בפשיטות שכן מתפרש גם קרא דידן ד'ובני דן חושים', וכן רומז לזה הכתוב שלגבי בנות יעקב, כאמור.

---

1. צום עשרה בטבת הוא צום חמור, וידוע מש"כ החת"ס (דרוש ל' - ז' אדר, והובא בתורת משה עה"ת, סו"פ ויקרא, עמ' ט' ב'), שביום צום י' טבת הקב"ה יושב ודן אם בשנה זו יבנה ביהמ"ק, או ח"ו לא. ונכון להעתיק כאן מדברי הצל"ה, שהעתיקם הגר"ח פלאג'י זצ"ל בס' מועד לכ"ח סי' כ"ט, "תענית עשרה בטבת, מאת ה' היתה זאת לטובת ישראל, להא זמן ירידת השמש ותחילת עלייתו, והתענית מגן על ישראל שלא תאונה עליהם רעה, ומחיבת ה' את עמו עשה כן", מוסיף ע"ז הגרח"פ זצ"ל, "ובכן אל תהי קלה בעינך תענית זה, ומה גם דהיום קצר, והזמן קר...".

2. במ"ב סי' תקמ"ט סק"א כתב, "וכל אלו הימים, כל ישראל מתענים... כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי התשובה... כי אין העיקר התענית, כמ"ש באנשי נינוה... ואין התענית אלא הכנה לתשובה, לכן אותם האנשים שכשהם מתענים, הולכים בטיול ובדברים בטלים, תפשו הטפל והניחו העיקר [עי' בשו"ע סי' תקנ"ד סס"א, שכתב לגבי הלכות תשעה באב, "יש מי שאומר שלא ילך ויטייל בשוק, כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות והתול", וצע"ק שכתב כן רק בס"ב ולא גם בשאר תעניות, ועי' בשו"ת משה ח"ג סי' ע"ז, שנשאל לענין לשוט ב"ז בתמוז בנהר, וכותב, שהגם שהנהיגו לאסור רחיצה, אבל דוקא כשהרחיצה בעצמו תענוג, ולא כששט בנהר להנאתו, וכותב, "ולכן אין לאסור הדבר, ופשוט, *ושמא כדאי בית אלקינו להחמיר ולהוסיף גם כשאינו כן מעומק הלהכה*".

3. ואמנם אלמלא דברי הפוסקים היה מקום לומר, דבעשרה בטבת דוקא, אין להקל אפילו מפני כבוד שבת, דהאבודרהם (הובא בב"י סי' תקנ"ג) כתב, דצום זה, אילו היה חל בשבת, היה צריך להתענות בו.

4. ברש"י בתענית ט"ו ב' ד"ה וחמישי, כתב, "דרך רוב בנ"א להסתפר בחמישי ולא בע"ש מפני הטורח", וכבר העירו בזה בשם בעל התעוררות תשובה, בהג' לשו"ע שם.

5. ובשו"ת אבן ישראל (להגר"י פישר זצ"ל) ח"ז סי' כ"ז, נקט כן גם בדעת המג"א, ע"ש [וידוע גם מש"כ בתוס' בתענית ל' א' סוד"ה ותרווייהו, דכשחל ט"ב ביום ה', "מותר לספר ולכבס מחצות (יום ת"ב עצמו) מפני כבוד השבת, דאין להמתין עד ע"ש מפני טורח השבת", אלא שהב"י בסי' תקנ"א דחה תוס' זה מההלכה, וגם בהגהות הגר"א מוחק דברים אלו מהתוס'. ולא נמנעתי מלהזכיר זה, מפני שראיתי בתשו' הגר"י ניסים ז"ל, בעל יין הטוב, משנת תרפ"ז (בתקופה זו היה מקורב להגרש"א אלפנדרי זצ"ל, שחיבבו וקירבו אליו), שנדפסה בנחלת אבות (גנזי משפ' ששון) עמ' 88, שהזכיר דברי התוס' עם דחית הפוסקים, בקשר לשאלת איסור תפסורת בתענית, ומסיים, "ועכ"פ פשוט דבשלשה צומות, גם בעל נפש אין לו להחמיר מפני כבוד השבת", ומבואר מדברינו, שאפילו בצום שחל ביום חמישי מותר מ פני כבוד השבת.

6. לגבי המנהג לספר קטן במלאת לו ג' שנים, י"ל"ש אם בתענית ציבור שרק ממנהג החמירו גם ברחיצה וכו' אם ראוי להימנע מלספרו, כמ"ש במ"ב סי' תק"ר סק"ה, שראוי לימנע מלענגם בתענ"צ (ועי' שו"ת באר משה ח"ח סי' צ"ה), ולכאו' לענין תפסורת קיל טפי, דאין זה תענוג לקטן, ומה שהחמירו בתשעת הימים משום אבילות או משום עגמ"נ כמ"ש במג"א סי' תקכ"א בדברי השו"ע שם סי"ד, ע"ש. ומבואר בח"א בכלל קל"ג אות י"ח, דלקטנים החמירו רק בשבוע שחל בו, וכ"מ בפמ"ג שם, וא"כ הבו דלא לוסיף עלה.

אולם בשו"ת דברי יציב, בליקוטים סי' צ"ו, כתב, ד"הגם שהקפידו שלא לגלח שער הקטן עד מלאת לו ג' שנים [עי' רמ"א יו"ד סי' רמ"ה ס"ח, ובהגר"א סק"י"ט], מ"מ נ"ל שבנדו"ד עדיף להקדים ביום אחד את הגלוח... כיון שביום התענית אין מן הראוי לספר, משום דהוי שמחה קצת... ע"כ ראוי לדעתי שיגלחו אותו ביום שקודם התענית אחה"צ, וכפי שהנוג לגלח בערש"ק כשמלאו לו ג' שנים בש"ק", ועי"ש בסי' צ"ז. וממילא, שכשחל מועד ג' שנים בעש"ק כבנדו"ד, חזי לאצטרופי להיתירא משום כבוד שבת, אע"פ שמשמע בדבריו דיש בגלוח קטן טפי שמחה.

וע"ש בסי' צ"ח, שמיקל לספר קטן שנעשה בן ג', בערש"ק עשירי באב, אפי' קודם חצות (ואפי' נעשה הקטן בן ג' כבר בז' אב למשל, מותר בע"ש שחל בו עשירי, לגלחו).

7. ולכאו' צ"ע, דמאי ראיה לאיסור מדינא, דהא יתכן דעשו כן משום דהם היו בעלי נפש, וכשהם רחצו או הסתפרו, הראו בזה שאינו צום, אבל אין ראיה לאיסור מדינא, ובזה י"ל גם הערת הטו"א שבסמוך.

8. עי' בשו"ת תורה לשמה סי' שפ"ח, דמבואר דכן היה מנהגם להסתפר בכל שבוע לכבוד שבת, ולכה"פ צריך פעם בשלשים יום. וראה מש"כ בזה בשו"ת פאת שדך סי' ל"ג.

9. ולענין אם חיוב ג' סעודות הוא מדאורייתא, וממילא שגם ביטולם הוא איסור דאורייתא, עי' בשד"ח כללים מערכת ת' כלל ט"ל, שהביא בזה מחלוקת הפוסקים.

10. ולכאו' עצם קושייתם צ"ב, דהא בברייתא בפרקי דר"א שם מבואר, דבאותו זמן ר"א לא ידע אפי' ק"ש ותפלה, א"כ ודאי יתכן שלא ידע שאסור להתענות בשבת.

אמנם בשיח יצחק שם מקדים מהירושלמי פ"ק דמגילה ה"ט, שבילדותו כן למד, רק לא עסק בה עד שגדל (ועי' בתוס' בשבת ק"ד א' ד"ה אמרו ליה), ואולם בפרקי דר"א הנ"ל מבואר לכאו' לא כן, וצ"ע.

11. משא"כ בזמנם, וכדחזינן דעזרא התקין שיכבסו בחמישי מפני כבוד השבת, כדאיתא בב"ק פ"ב א', וע"ע פסחים נ' ב' וברש"י שם ד"ה מצור.

12. ועי' בתרגום יונתן (שם) שאכן נקט כדרשת תנא דבי חזקיה, שכתב שבני דן היו זרזיקן וחריפים ואין מספר למנינם, ועי' גם באבן עזרא (שם), שכתב דאפשר שהיו שני בנים, וכ"כ בחזקוני (שם).

13. ואכן יעוין באבן עזרא ובחזקוני כאן, שמחמת קושיא זו כתבו, שלפירוש זה שהיו בנים רבים לדן, מ"מ ניתן לפרש שחושים עצמו אחד הוא, אלא שמלבדו היה עוד בן אחר, ורק שלא הזכירו הכתוב, כי שמא מת קודם ירידתן למצרים, ולכן רק רמז הכתוב בלשון רבים לומר שבאמת היה עוד בן אלא שמת. ולפי"ז יתכן שגם לדרשת תנא דבי חזקיה שהיו בנים רבים, מ"מ מה שלא נמנו בין היורדים למצרים, משום דמתו קודם לכן.

14. ועי' במהרש"א בח"א אגדות שם במש"כ כיוצא בזה.

15. ואמנם לכאורה יש להקשות, דאם כדברי התוס' רי"ד בביאור דברי רבא, א"כ אדרבה יהא מוכח מהאי קרא, שאדם עשוי לקרוא לנכדיו 'בנים', שהרי עיקר מה שנקרא חושים בלשון רבים, הוא מצד בניו, שהם בני בניו של דן, וא"כ האומר 'נכסי לבניי' יהיו גם 'בני הבנים' בכלל, ואילו בב"ב שם נסתפרש בזה להדיא בהמשך הגמ', "ההוא דאמר להו נכסאי לבנאי, הוה ליה ברא ובר ברא, קרו אינשי לבר ברא ברא, או לא. רב חביבא אמר, קרו אינשי לבר ברא ברא, מר בר רב אשי אמר, לא קרו אינשי לבר ברא. תניא כוותיה דמר בר רב אשי, המודר הנאה מבנים, מותר בבני בנים".

ולכאורה מבואר, שלא נחלקו בדין זה כלל במשמעות הכתובים, אלא בלשון בני אדם בלבד, וכן פסק המחבר (חו"מ שם), דכשם שאין הבנות בכלל הבן כשאומר 'נכסי לבניי', כך אין בניו של הבן בכלל זה, ואף ש'בני בנים הרי הם כבנים', מ"מ לענין צוואה לא שייך זה.

ומעתה אם כדברי התוס' רי"ד, לכאורה היה לרב חביבא ע"פ להוכיח דבני בנים בכלל 'בני', מהך קרא ד'ובני דן חושים'. ובהכרח מבואר מזה בפירוש דברי רבא, שע"פ תנא דבי חזקיה א"א להוכיח כלל, וזאת משום שבאמת היה לדן בנים רבים (או לכה"פ שנים והאחד מת, וכהאב"ע וחזקוני הנ"ל).

אמנם נראה בישוב דברי התוס' רי"ד, שגם לדבריו ניחא שאין הנכדים בכלל 'בני', והוא לפמש"כ הסמ"ע (חו"מ שם סק"ז, ועי' בפמ"ש שם סק"ב), "ואע"ג דבני בנים קרויים בנים, מ"מ בלשון בני אדם אינו כן, אלא אמרינן דכונתו היתה אבן האחד הנשאר לבדו חי".

וביאור הדברים, דמה שמצינו שלענין בני בנים לא דנו אמוראי כלל להוכיח בזה מלשונות הכתובים, משום דכל היכא שנוכל לפרש הלשון כלשון כל אדם, אין מקום לדון ע"פ לשון המקרא, דאדרבה לשון בני אדם הוא שקובע בדינים אלו, ולכן לגבי בני בנים שהדבר מוכרע ע"פ לשון בני אדם, שאין מתפרש הלשון 'בני', שיהא כולל גם בני בנים, ורק לגבי הנידון אם לשון 'בני' כולל גם בנות, בזה כיון שבלשון בני אדם אין לו הכרע, לכן אזלינן לענין זה בתר לישנא דקרא, ובזה הוצרכנו להוכחה לכך מן המקראות, כל מר כדאית ליה.

16. וסיים שם ש"כ הר"ן בפ' שבועות שתיים, ואולי כוונתו לדברי הר"ן ח' ב' בדפי הרי"ף ד"ה ואמר שמואל וכו' ולענין הלכה וכו', יעויי"ש.

17. ועיין בתנחומא ישן ויצא י"ב, "כיון שילדה רבקה עשו ויעקב, נולדו ללבן שתי בנות לאה ורחל", שלכאורה לשון המדרש שבאותה שעה שנולדו יעקב ועשו, נולדו אף לאה ורחל, וא"כ תאומות היו.

18. ודלא כב"ב קכ"ג א', שמלבד מה שמדוייק בדברי הגמ', שלא נולדו תאומות עם השבטים, לגבי בנימין, איתא שם להדיא שלא נולדה עמו אפילו תאומה אחת.

19. ויעיין שם בגמ', שאמרו שאין להביא ראיה ממעשה לאה שאדם יכול להתפלל שהעובר יתהפך לזכר, ש'אין מביאים ראיה ממעשה נסים', ולכך יש לו לאדם להתפלל על העובר שיהא זכר רק עד ארבעים יום.

אכן, יעויין בתנחומא ויצא ח', שאיתא שם, "...ר"ה בשם רבי יוסי אומר, אע"פ ששנינו היתה אשתו מעוברת ואמר יה"ר שתלד אשתי זכר הרי זו תפלת שוא, אינו כן, *אלא אפילו עד שעה שתשב על*

תשובה ל"כתב חידה"

מי אני: "לאה [אשת יעקב]".

דמות הקשורה: "אֵלֶּה בְּנֵי **לֵאָה** אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב בְּפַדַּן אֲרָם וְאֵת דִּינָה בִּתּוֹ כָּל נֶפֶשׁ בָּנָיו וּבְנֹתָיו שְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ". בראשית מ"ו ט"ו.

יחד נולדתי וכן ילדתי – שבעת לידת לאה, היא נולדה יחד עם רחל אחותה התאומה, וכן בעת לידת ילדיה, ילדה תאומים יחדיו.

שלאה ורחל היו תאומות, הכי איתא בסדע"ר ב', "נמצאו רחל ולאה נשאו בנות כ"ב כ"ב, שהיו תאומות"[17].

ויעויין בחזקוני כ"ט כ"ט, שהביא דעת 'יש אומרים' מחודשת, שלא זו בלבד שלאה ורחל לא היו תאומות, אלא אף היו אחיות רק מן האב ולא מן האם, שכל אחת נולדה מאמה אחרת, "ויתן לו את רחל. וא"ת איך נשא יעקב אבינו שתי אחיות בחייהן, הרי קיים אם כל התורה כלה... וי"א לאה ורחל משתי נשים היו, וגר אין בניו מתיחסים אלא אחר האם, כדנסקא לן מכי יסיר את בנך, ולכך הותרו ליעקב".

שלאה ילדה את ילדיה תאומים, שעם כל שבט ושבט נולדה תאומה, כדאיתא בפרדר"א ל"ו, ב"ר פ"ב ח' ופ"ד כ"א, תנחומא ישן וישב י' וכפרש"י בבראשית ל"ח י"ז ול"ז ול"ה ובתוס' ב"ב קכ"ג א' ד"ה תיומה, והובא בילקוט שעיהו שצ"ו ד"ה אמר להם.

וכשגדלו תאומות אלו, נשאום השבטים לנשים, כדאיתא בב"ר פ"ד כ"א ותנחומא שם ועוד, וע"ע להלן.

איברא, שכ"ז הוא דעת המדרשים, אבל הש"ס חולק על דעות אלו וסובר שלא נולדה תאומה עם השבטים, אלא רק עם דינה, וכדאיתא בב"ב קכ"ג א', "...אמר ליה, תאומה היתה עם דינה דכתיב ואת דינה בתו...", ושם בתוד"ה תיומה כתבו, "ובעלמא אמרינן תיומה היתה עם כל השבטים", ויעויין במהר"ם שם, שלמד בדברי התוס', שסברו, שהש"ס חולק על דעת המדרשים בזה. וע"ע בח"א מהרש"א, בתורת חיים ובצל"ח שם, שהאריכו בסוגיא זו.

וכדעה זו מצאנו להדיא בדברי הרשב"ם (ל' כ"א), "...ולהודיעך בא, שכל בני יעקב היו זכרים חוץ מזו. וכן בת אשר סרח. בכל שבעים נפש לא היו רק שתי בנות, יוכבד וסרח".

ובענין התאומות שנולדו עם השבטים, פשטות דברי חז"ל, שנולדו לו לעיקב י"ד או ט"ו בנות, התאומות של כל י"ב השבטים, והתאומה יתירה שנולדה עם בנימין [כדאיתא בב"ר פ"ב ח', וכפרש"י ל"ה י"ז[18]], ודינה, ואולי אף עמה נולדה תאומה נוספת.

אך המתבונן בדברי חז"ל ורבותינו הראשונים, ימצא כמה שיטות בענין התאומות, עם מי נולדה תאומה, ועם מי לא נולדה תאומה. בפרדר"א ל"ו איתא, "ר"א אומר... ולשבע שנים נולדו לעיקב אחד עשר שבטים ובת אחת, וכלן נולדו זוגוז עמם, חוץ מיוסף שלא נולד זוגוז עמו, שהיתה אסנת בת דינה רואיה לו לאשה, וחוץ מדינה שלא נולד זיווגה עמה...", והרד"ק והחזקוני (ל' כ"א) כתבו, שדינה היתה תאומתו של זבולון, ודייקו כן מדברי הפסוק.

אכן יש לעיין במה שאיתא בברכות ס' א', "מתיב רב יוסף, ואחר ילדה בת ותקרא את שמה דינה. מאי ואחר, אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה, שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יָצאו ממני, וארבעה מן השפחות, הרי עשרה. אם זה זכר, לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות. מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה[19]", וכפרש"י שם, ובתרגום יונתן שם, שגם למד כן, כתוב בתוספת דברים, "...וּשְׁמַע מִן קֳדָם ה' צְלוֹתָא דְלֵאָה, וְאִיתְחֲלִפוּ עוּבָרֶיא בְּמֵעָיהוֹן, וַהֲוָה יְהֵיב יוֹסֵף בְּמֵעָהָא דְרָחֵל וְדִינָא בְּמֵעָהָא דְלֵאָה", שה' העביר את יוסף ממעי לאה למעי רחל ואת דינה ממעי רחל למעי דינה[20], שלפי כל הדברים הללו, לכאורה היה צריך להיות גם עם דינה תאומה, שמעיקרה, ללא תפילת לאה, דינה היתה צריכה להיות זכר שזיווגו נולד עמו, א"כ גם לאחר שה' קיבל תפלתה, נשאר התאומה שעמה.

איברא, שלפי מה שהבאנו לעיל, שדעת הש"ס שלא נולדו תאומות עם השבטים, אתי שפיר, ויתכן ואף התרגום יונתן למד כן, ולכך, כפי שעם כל השבטים האחרים לא נולדו תאומות, כך גם עם דינה לא נולדה תאומה.

אלא שלפי"ז יש לעיין בדברי הפרדר"א, אם גם הוא למד את הדרשה שלאה היא זכר שנתהפך לנקבה וכנ"ל, שהרי הוא כותב להדיא שלא נולדה עמה תאומה, ומאידך גם לאחר החיפוש לא מצאתי שהזכיר דרשה זו של ההיפוך.

המשבר יתפלל שתלד זכר, לפי שאין קשה לפני הקב"ה לעשות את הנקבות זכרים ואת הזכרים נקבות... וכן אתה מוצא בלאה... עמדה לאה והיתה מתרעמת לפני הקב"ה... מיד שמע הקב"ה תפלתה, ונהפך העובר שבמעיה לנקבה...".

ובעיקר הדבר בזכות מה נהפכה דינה מזכר לנקבה, איתא בתנחומא שם, "...ולמה קראה לאה דינה, לפי שעמדה לאה הצדקת בדין לפני הקב"ה, אמר לה הקב"ה, את רחמנית ואף אני מרחם עליה, מיד ויזכור אלקים את רחל".

וראה דבר חידוש בשכל טוב (ל' כ"א), בענין זה, וכן בענין עם מי נחלפה, עם יוסף או בנימין, "...עיקר בריאה של דינה זכר היתה, ומתפילתה של רחל שאמרה (שם כ"ד), יוסף ה' לי בן אחר, נעשית נקבה", דהיינו ב' חידושים, א, שהיה זה בזכות תפילת רחל. ב, שנחלפה עם בנימין.

עוד כתבו שם כן להדיא, שדינה נחתלפה בבנימין, "ואמר רב חנינא בן פזי, נתכנסו כל האמהות ואמרו, דיינו, תפקד גם זה, לכך נאמר ואחר ילדה בת, כלומר, לאחר שנתפללה לאה ואמרה, יהי רצון שיהא עובר בבטני נקבה, כדי שתלד רחל אחותי זכר [שנין], שלא תהא פחותה מן השפחות שילדה כל אחת ב' שבטים, מכאן שנתחלפה דינה בבנימין, והיתה תפלה זו אחר שנולד יוסף". [ועיי"ש עוד שכתבו גם את הדעה הידועה, בשם 'מצקת רבותינו דרשו', שהיה זה בזכות תפילת לאה, וכפי שהבאנו].

20. ולפי"ז יש כאן שאלה גדולה מי נחשבת כאם אותו עובר, האם מי שהוא נוצר במעיה או מי שילדה אותו בפועל, יעויין בצל"ח בב"ב קכ"ד א' (הד"ה האחרון במסכת), שמאריך בענין זה, וכתב שיוסף סבר שהוא ספיקא דאורייתא והוא אסור באחיותיו משניהם, ולכך הוכרח לישא כנענית.

וע"ע בשו"ת משנה הלכות חלק י"ב סי' תל"ו, שנשאל על כגון דא, שעובר נוצר במעי אשה אחת, והרופאים העבירוה למעי אשה אחרת, וממנה הוא נולד, מי נחשבת כאמו, המתעברת או היולדת.

והשיב, ע"פ דברי חז"ל ורבותינו הראשונים שהבאנו אודות מעשה יוסף ודינה, והוסיף והביא את דברי הפענח רזא בפ' ויגש שמקשה היאך נשא שמעון את דינה אחותו מהאב, ומשיב שהיות ועיקר הריונה היה אצל רחל, לכך הותרה לו.

ולמעשה כותב שאין חדש תחת השמש, והוא מחלוקת גדולה ונפק"מ לענין יחוס משפחה ועוד הרבה.

21. ויעויין בחזקוני (מ"א מ"ה) שמביא את דברי הפרדר"א בשם מדרש [ויתכן והוא המדרש שהובא להלן בהערה הבאה], ומוסיף בו דברים, שלאחר שגירשה יעקב מביתה, הלכה והחביאה עצמה בין הקוצים ובין הברקנים, ועל שם הסנה נקראת אסנת.

22. ובמדרש אגדה (מ"א מ"ה) הביא הדברים באופן קצת שונה, "ושמעון, כשבא יעקב אבינו משכם, כתב על טס של זהב, כל מה שאירע להם עם חמור בן שכם, וכשילדה דינה את אסנת, נתן הטס על צוארה, והשליכה בחומת מצרים. אותו היום יצא פוטיפר לטייל עם נערי והגיעו עד לחומה, שמע קול בכיית ילוד, אמר אל נעריו הביאו לי את הילד הזה, וראה את הטס ואת המאורעות, אמר פוטיפר לעבדיו, זאת הבת בת גדולים היא, הוליכוה לביתו והביאו לה מינקת, ובעבור שגדלה נקראת בתו".

גם בתרגו"י מצאנו סמך לדברים אלו, שאף הוא סובר שאסנת לא היתה בתו של אשתו של פוטיפרע, אלא רק גדלה אצלו, שהתרגום מתרגם "דלידת ליה אסנת *דזיבת* בבית פוטיפרע", שרק נתגדלה על ידו. וכעי"ז כתבו בדעת זקנים מבעלי התוס' שם בשם רש"י בפרשת וישלח [אך לא מצאתי כדברים הללו בדבריו].

23. אכן מצאנו בשכל טוב שם, שלמד אחרת בדברי הפסוק, וככל הנראה הוא מפני שלא חפץ ללמוד כרד"ק שהיו תאומים, שכתב, "וליוסף יולד שני בנים. היה לו לומר ילדו [לשון רבים], אלא יולד לשון יחיד, (כ)שעיניהם בעלי מדה אחת שוין בנוי ובגבורה".

גם לפי מה שאיתא בילקוט שמות קס"ב ד"ה ויהי, שמחשב את שנות כל השבטים וזמן לידתם, ולבסוף כותב המדרש "באייר ושבט לא נולדו, נשתייר לאפרים ומנשה". שמשמעות דבריו שאחד מהם נולד באייר והשני בשבט וא"כ פשטות לא היו תאומים.

איברא שיל"ע ע"פ מה שאיתא בגמ', שעד ג' חודשים עדיין יתכן תאומים, אולי האחד נולד ביום האחרון של שבט, והשני ביום הראשון של אייר, ואדר וניסן היו חסרים, כך שעדיין יכולים להיות תאומים.

24. אכן דברי הסדע"ר טעונים ביאור, שכאשר יצחק ברך את יעקב, היה יעקב בן ששים ושלש שנה, כדאיתא במגילה י"ז א' וסדע"ר ב', ובו בפרק נולדו לאה ורחל [ובבראשית רבתי ל"ה י"ט איתא, ש"בשעה שאמר יצחק ליעקב, וקח לך משם אשה מבנות לבן, עדין לא נולדו רחל ולאה... ולפי שיצא מפי צדיק 'מבנות לבן', אותה שעה נתעברה אשת לבן וילדה לסוף שנה"], והלך יעקב וברח מעשו והיה מוטמן י"ד שנה בישיבת עבר, כדאיתא שם, נמצא כשבא יעקב ללבן, הוא היה בן שבעים ושבע שנה, כדאיתא ג"ז שם, ולאחר שעבד שבע שנים ברחל - לאה, כמפורש בקרא, נמצא שבנישואיו היה בן שמונים וארבע שנה, ועל אותה השעה איתא בסדע"ר שלאה ורחל היו בנות כ"ב שנה.

ולפי"ז יצא ששבע שנים אח"כ, כשנולד יוסף, שהרי הוא היה האחרון מהשבטים שנולד בבית לבן, שמיד לאחר לידתו יעקב רצה ללכת וכדכתיב (ל' כ"ה) "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל לָבָן שַׁלְּחֵנִי וְאֵלְכָה אֶל מְקוֹמִי וְלְאַרְצִי", וזאת מחמת שכעת יעקב כבר לא חשש מעשו כדכתיב בעובדיה א' י"ח, "וְהָיָה בֵית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ...", ואיתא ב"ב קכ"ג ב' וב"ר ע"ג ז' ומדרש אגדה ל' כ"ה, וכפרש"י שם, שמסורת היא שאין יעקב נופל אלא ביד בניה של רחל, ובאותה שעה היה יעקב בן תשעים ואחת שנה, ולאה ורחל בנות עשרים ותשע שנה.

ולפי"ז, כאשר יוסף היה בן שבע עשרה שנה ומכרוהו לישמעאלים, היה יעקב בן מאה ושמונה שנה ולאה בת ארבעים ושש שנה [ואת שנות רחל לא חשבנו, שהיא נפטרה כאשר יוסף היה בן שמונה שנים, שרחל נפטרה לאחר שש שנות עבודתו של יעקב בצאן ושמונה עשר חודש שהיה בסכת ועוד ששה חודשים שהיה בבית אל - ס"ה שמונה שנים], ואילו בסדע"ר איתא שלאה נפטרה כאשר יוסף היה בן שבע עשרה שנה ובת ארבעים וארבע שנה, ששני דברים אלו לכאורה סותרים, שאם נפטרה כשיוסף היה בן שבע עשרה, א"כ היתה בפטירתה בת ארבעים ושש שנה, ואם נפטרה בת ארבעים וארבע שנה, א"כ נפטרה כשיוסף היה בן חמש עשרה שנה [גם מה שאיתא בסדע"ר בענין שנותיה של רחל, טענן ביורור כנ"ל, ששם איתא שרחל היתה בפטירתה בת שלושים ושש שנה, וזה היה שמונה שנים לאחר לידת יוסף, והרי לפי החשבון הנ"ל יוצא ששמונה שנים לאחר לידת יוסף היתה רחל בת שלושים ושבע שנה].

אכן לפי גירסתו של הגר"א בסדר עולם רבה, יתבארו הדברים, שהגר"א גורס בשני שינויים, א. שלאה ורחל היו בנישואיהם בנות כ"א שנה [ולא כ"ב שנה]. ב. שלאה נפטרה בגיל ארבעים וחמש [ולא ארבעים וארבע].

ולפי"ז הכל יבוא על מקומו בשלום, שהנה לאה ורחל נולדו כשיעקב היה בן ששים ושלש כשקבל הברכות מאביו ונאלץ לנוס, ונטמן בבית מדרשו של עבר י"ד שנה, נמצא שבאותה שעה שהגיע ללבן היה יעקב בן שבעים ושבע שנה, ולאה ורחל בנות ארבע עשר שנה. ולאחר שעבד שבע שנים ונשא אותם לנשים, היה יעקב בן שמונים וארבע שנה ולאה ורחל בנות עשרים ואחת שנה, נמצא שבנישואיהם היו בנות עשרים ואחת שנה.

ולפי"ז כאשר יוסף נולד, שזה היה בסוף השנה השביעית וכדלעיל, יעקב היה בן תשעים ואחת שנה, ולאה ורחל היו בנות עשרים ושמונה שנה, ולאחר שעברו עוד שמונה שנים, נולד בנימין ונפטרה רחל, יעקב היה בן תשעים ותשע שנה ולאה ורחל היו בנות שלושים ושש שנה ויוסף היה בן שמונה שנים, נמצא שמדויק מה שכתוב שרחל היתה בפטירתה בת שלושים ושש שנה.

וכאשר יוסף נמכר לישמעאלים, כשהיה בן שבע עשרה שנה וכדמפורש בקרא ל"ז ב', עברו תשע שנים מפטירת רחל ולידת בנימין, וא"כ יעקב היה בן מאה ושמונה שנה ולאה היתה בת ארבעים וחמש שנה, נמצא שמדויק מה שכתוב שבאותו הפרק של מכירת יוסף, נפטרה לאה.

25. שהרי לא מסתבר שלבן היה באותה העת פחות משנתיים.

וע"ע מה שהארכנו במקו"א בענין גילה של רבקה באותו הפרק, ובענין אם לבן היה גדול או קטן מרבקה.

26. שוב מצאתי בסדר הדורות (ב"א ר"ז), שבאותה העת מת לבן, "כי נגפו אלקים על אשר עבר הברית אשר היה בינו ליעקב", נמצא ששנות חייו היו לכה"פ כמאה ועשרים שנה.

אכן לדעות שלבן הוא בעור והוא כושן רשעתיים כסנהדרין ק"ה א' ועוד, אם אכן הכוונה כפשוטו (ולא לענין גלגולים), נמצא שחי עוד כמה מאות שנים, ואכמ"ל.

27. לעומת אחיו שחיו יותר: ראובן קכ"ד, שמעון ק"כ, לוי קל"ז, יששכר קכ"ב וזבולון קכ"ד, וע"ע הערה הבאה.

28. לעומת אחיו שחיו יותר: ראובן קכ"ה, שמעון ק"כ, לוי קל"ז, יהודה ק"ט, יששכר קכ"ב, ובמיוחד לפי המובא בילקוט שמות קס"ב, שזבולון חי רק ק' שנה.

29. איברא, שדברים הללו, שלדפ"ה היא הגדולה, הם שלא כדברי הב"ר ע"ט ט', וכדברי רש"י ל' י', "...וכדי לרמות ליעקב נתנה לבן ללאה, שלא יבין שמכניסין לו את לאה, שכך מנהג ליתן שפחה גדולה לגדולה וקטנה לקטנה".

אכן למ"ד שכל שבט ושבט נשא את תאומתו, יתכן אולי לומר שהיות וכל מטרת התאומה היא בכדי שלאותו שבט יהיה עם מי להנשא, בכדי שלא יאלצו לקחת נשים מבנות כנען, וכדעת הפרדר"א שעם יוסף ודינה לא נולדו תאומות, שהרי יעקב נשא את אסנת ודינה נישאה לשכם, שמעון (כאשה נוספת מלבד תאומתו של שמעון) ואיוב. ולכך יודע תעלומות שלפניו נגלו סתרי כל חי, לא הוליד עמם תאומה. א"כ אולי יתכן אף לפרש שאצל דינה שיודע תעלומות ידע שיהפך לנקבה או שיוסף יעבור ותבוא תמורתו דינה, לכך לא היה טעם שתולד עמו תאומה, ולכך נולדה דינה בגפה, בלא תאומה עמה. וא"כ יצא שהדברים מתאימים עם דברי הפרדר"א שהוא אכן סבר שהשבטים נשאו תאומתם וזה הטעם שכותב מדוע יוסף ודינה לא נולדה תאומה עמם וכפי שהבאנו לעיל.

ולענין כל אחד מהשבטים, איזה תאומה נשא, האם תאומתו או תאומת האחר. פשטות לשון המדרשים שכל אחד נשא תאומתו, וכן לשון פרדר"א שם, "וכולן נולדו זוגוז עמם חוץ מיוסף שלא נולד זוגוז עמו שהיתה אסנת בת דינה רואיה לו לאשה וחוץ מדינה שלא נולד זוגה עמה" [וכן מה שאיתא שם בפרק ל"ט, "וכל זרעו של יעקב לקחו אחיותיהם ושאר בשרם כדי שלא יתחתנו בעמי הארץ"], וכן בתנחומא ישן וישב י', "ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו. וכמה הן הבנות, אלא תיומותיהם היו, שהיתה יולדת עמו תאומים [אולי צ"ל "תאומה"] *והוא מטלה*". אכן בשפתי חכמים ל"ז כ"ה כתב שכל אחד נשא את התאומה שנולדה עם אחיו מאהב ולא מהאם, שאחות כזו אינה ערוה לבן נח, אך וודאי שלא לקח אחותו מן האב שהיא ערוה עבורו גם כבן נח.

וע"ע אריכות גדולה בכל זה, בצל"ח בב"ב שם (בד"ה האחרון במסכתא).

ובנותן טען להוסיף, שלא רק שלאה היתה לה אחות תאומה, וילדיה נולדו תאומים, אלא אף בעלה היה תאום של עשו, כמפורש בקרא בראשית כ"ה כ"ד.

ונכדתי כמותי לבן אחותי – שאסנת נכדת לאה, ילדה אף היא תאומים, את אפרים ומנשה, ליוסף שהיה בן רחל אחותה.

שאסנת היתה נכדתה של לאה, שהיתה בתה של דינה משכם, כדאיתא במסכת סופרים כ"א ט' ופרדר"א ל"ח ועוד כדלהלן.

ועיין בפרקי דרבי אליעזר שם, שכותב שלאחר שנולדה אסנת משכם, "הביא יעקב ציץ וכתב עליו שם הקדש ותלה על צוארה ושלחה והלכה להי[21]. והכל צפוי לפני הקב"ה וירד מיכאל המלאך והוליכה למצרים לביתו של פוטיפרע, שהיתה אסנת אשת רואיה ליוסף לאשה. והיתה אשתו של פוטיפר עקרה וגדלה אותה כבת וכשירדו יוסף למצרים לקחה לו שנא' ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה", ועיין בהערה שהבאנו מדרשים דומים עם הוספות[22].

ודינה היתה בתה של לאה, כמפורש בקרא (בראשית ל' כ"א), "וְאַחַר יָלְדָה בַּת וַתִּקְרָא אֶת שְׁמָהּ דִּינָה", ולאה היתה אחות רחל, כמפורש ג"ז בקרא (שם כ"ט ט"ז), "וּלְלָבָן שְׁתֵּי בְנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל".

ואסנת ילדה את מנשה ואפרים, כמפורש בקרא (מ"א נ'), "וּלְיוֹסֵף יֻלַּד שְׁנֵי בָנִים בְּטֶרֶם תָּבוֹא שְׁנַת הָרָעָב אֲשֶׁר יָלְדָה לוֹ אָסְנַת בַּת פּוֹטִי פֶרַע כֹּהֵן אוֹן".

ואפרים ומנשה תאומים היו, כן כתב הרד"ק שם, "וליוסף ילד. דרך כלל, אולי תאומים נולדו לפיכך אמר יל"ד, כי נולדו בלידה אחת". וכן בהמשך דבריו למד כן, שכתב, "והם היו בני י"ט כשמת יעקב", שפירש שתאומים היו, ששניהם היו בגיל י"ט שנה בפטירת יעקב, וע"ע בהערה[23].

למחצית חיי נישאתי – שלאה נישאה למחצית משנות חייה.

שלאה נישאה למחצית משנות חייה, ששנות חייה היו מ"ד שנה, כדאיתא בסדע"ר פ"ב, "ונמצאת... ולאה לא עברה על מ"ד שנה, הובא גם בילקוט וישלח קל"ה, והיא נשאה בגיל כ"ב, כדאיתא שם, "ונמצאו רחל ולאה נשאו בנות כ"ב כ"ב שהיו תאומות", נמצא שלאה נישאה במחצית משנות חייה.

ועיין בהערה מה שהארכנו בביאור דברי הסדר עולם[24].

ולאבי ובני לא הגעתי – שלאה לא הגיעה בשנותיה, לא לשנות לבן אביה ולא לשנות אחד מבניה.

שלאה היתה בתו של לבן, מפורש בקרא (שם כ"ט ט"ז), "וּלְלָבָן שְׁתֵּי בְנוֹת שֵׁם הַגְּדֹלָה לֵאָה וְשֵׁם הַקְּטַנָּה רָחֵל".

ולאה לא הגיעה בשנותיה לשנות לבן אביה, שהרי היא חיה רק מ"ד שנה, וכדלעיל מסדע"ר ב' [ולגירסת הגר"א שם ארבעים וחמש שנה], ואילו בלן אביה חי לכה"פ כמאה ועשרים שנה, והוא חשבון פשוט כדלהלן.

שלבן מוזכר בראשונה כשאליעזר בא לקחת את רבקה אחותו ליצחק, ובו בפרק כבר נולד, שהרי רק לקראתו וכדמפורש בקרא אודותיו כמה דברים (כ"ד כ"ט ו'-נ'), ואף אם נחשב כדעה הפחותה ביותר בגילה של רבקה, שהיתה באותה שעה בת ג' שנים, כדאיתא בב"ר נ"ז ג' וכפרש"י כ"ב כ' וכ"ה כ', ואף אם נחשב שלבן היה צעיר ממנה בשנה[25], א"כ באותה שעה היה בן שנתים

ועשרים שנה אח"כ נולדו לרבקה עשו ויעקב, שהרי יצחק היה בן ארבעים שנה בנישואיו ובגיל שישים שנה בלידתם, כמפורש בקרא (כ"ב כ' ו-כ"ו), נמצא שבשעת לידת יעקב היה לבן לכה"פ בן עשרים ושנים שנה.

ושמונים וארבע שנה אח"כ נשא יעקב את לאה ורחל (וכפי שהארכנו במקורות לעיל), ועוד שבע שנים עבד אחרי הנישואין ועוד שש שנים על מקנהו וכדלעיל, נמצא שעברו תשעים ושבע שנה מלידת יעקב, וא"כ לבן היה באותה שעה לכה"פ בן מאה ותשע עשרה שנה, ובו בפרק, לאחר שרדף לבן אחרי יעקב מצאנו כתוב אודותיו באחרונה, כדכתיב (ל"ב א'), "...וַיֵּשֶׁב לָבָן לִמְקֹמוֹ"[26], נמצא ששנות חייו היו לכה"פ כמאה ועשרים שנה, והאריך ימים הרבה יותר מלאה בתו.

ולאה אף לא הגיעה בשנותיה לשנות אחד מבניה, שהרי בנה שחי מיעוט השנים מכולם, לחשבון שבסדר עולם זוטא, הוא יהודה שחי קי"ז שנה[27], ולחשבון שבמדרש תדשא ח' ע"פ המובא ברבינו בחיי, הוא זבולון שחי קי"ד שנה[28], והמעט הזה הוא הרבה יותר מכפול משנות חייה של לאה, נמצא שלאה לא הגיעה לשנות אחד מבניה.

מתנה כדוגמתי באהבה קיבלתי – שהמתנה שללאה קיבלה לנישואיה מאביה, היה כדוגמתה, את זלפה אחותה מהאב, בתו של לבן, וקיבלה אותה מאהבתו של אביה לה.

שלאה קיבלה מתנה לנישואיה את זלפה, מפורש בקרא (בראשית כ"ט כ"ד), "וַיִּתֵּן לָבָן לְהָ אֶת זִלְפָּה שִׁפְחָתוֹ לְלֵאָה בִתּוֹ שִׁפְחָה".

וזלפה היתה כמותה, בתה של לבן, כדאיתא בתרגום יונתן כ"ט כ"ד ו"ט, ב"ר ע"ד י"ג וי"ד, מדרש אגדה ל' ב' ד"ה ויחר, ועוד הרבה.

אכן עיין בפרדר"א ל"ו, שכתב שהיו בנותיו מפלגש, "ללמדך שבניו של אדם מפלגשו נקראו שפחות", וכפרש"י ל"א נ' ובדעת זקנים מבעלי התוספות כ"ט כ"ד וחזקוני שם.

וראה דבר נחמד בבראשית רבתי כ"ט כ"ד (עמ' [119]), "ואית דאמר, אבי בלהה וזלפה, אחיה של דבורה מינקת רבקה היה, ואחותו היה שמו, וטרם שנשא אשה נשבה, ושלח לבן ופדאו ונתן לו שפחתו לאשה וילדה לו בת וקרא שמה זלפה, על שם העיר שנשבה לשם, ילדה עוד בת, וקרא שמה בלהה, שכשנולדה היתה מתבהלת לינק, אמר, מה בהולה בתי. וכאשר הלך יעקב אצל לבן, מת אחותי אביהן, ולקח לבן לחוה שפחתו ולשתי בנותיה, ונתן זלפה הגדולה[29] ללאה בתו הגדולה לה לשפחה, ובלהה הקטנה לרחל בתו הקטנה".

ומתנה זו שקיבלה לאה מאביה [שאינה מתנה שגרתות שאדם נותן אחת מבנותיו לבת אחרת לשפחה], היה מרוב אהבה שאביה אהבה, כדאיתא במדרש אגדה ל' ב' ד"ה ויחר, "ואמרו חכמינו ז"ל, כי ארבעתם היו אחיות, שלא הותר לעיקב לישא שפחה, אלא היו מאשה אחרת, והיה לבן אוהב ללאה ולרחל יותר מהן וקראן שפחות".

ולסמל ודוגמא לאחר הייתי – שלאה היתה סמל ודוגמא לאחרים בצדקותה.

שלאה היתה צדקת, כדאיתא בתנחומא ויצא ח', "לפי שעמדה לאה הצדקת", וכנה רבות.

ולאה היתה סמל ודוגמא לאחרים, שכאשר רוצים לומר על אשה שהיא צדקנית והולכת בדרכי בית ישראל, משוים אותה לסמל, והיא לומדת ממי שמהנה דוגמא להנהגה נכונה וטהורה. כדאיתא בילקוט שמות קס"ח ד"ה ויהי כמלוך, "ותלך צפורה בדרכי בית ישראל, לא חסרה דבר מצדקת שרה ורבקה רחל ולאה גבעות עולם".

וע"ד זה מצאנו בתרגום יונתן מיכה ו' א', שתרגם ההרים - אבהתא, והגבעות - אמהתא [הובאו דבריו ברד"ק שם, אך לא ראיתי כן בתרגום], וכפרש"י שם, וכעי"ז איתא במדרש אלפא ביתא, ד"ה צ"ה פ"ו [הובא בבתי מדרשות ח"ב], שאין הרים אלא אבות ואין גבעות אלא אמהתן, וכוונת הדברים גם מחמת דוגמא, שהאמהות הקדושות מסמלות לנו את הדוגמא הנכונה, לדרך שתצעד בה בת ישראל כשרה.

וכן מנהג ישראל עד ימינו אנו, כשמברכין הבנות, אומרים, "ישימך אלקים כשרה רבקה רחל ולאה" [ולא מצאתי מקור ברכה/תפילה זו].

כשיוסף היה בן חמש עשרה שנה [גם מה שאיתא בסדע"ר בענין שנותיה של רחל, טענן ביורור כנ"ל, ששם איתא שרחל היתה בפטירתה בת שלושים ושש שנה, וזה היה שמונה שנים לאחר לידת יוסף, והרי לפי החשבון הנ"ל יוצא ששמונה שנים לאחר לידת יוסף היתה רחל בת שלושים ושבע שנה].

אכן לפי גירסתו של הגר"א בסדר עולם רבה, יתבארו הדברים, שהגר"א גורס בשני שינויים, א. שלאה ורחל היו בנישואיהם בנות כ"א שנה [ולא כ"ב שנה]. ב. שלאה נפטרה בגיל ארבעים וחמש [ולא ארבעים וארבע].

ולפי"ז הכל יבוא על מקומו בשלום, שהנה לאה ורחל נולדו כשיעקב היה בן ששים ושלש כשקבל הברכות מאביו ונאלץ לנוס, ונטמן בבית מדרשו של עבר י"ד שנה, נמצא שבאותה שעה שהגיע ללבן היה יעקב בן שבעים ושבע שנה, ולאה ורחל בנות ארבע עשר שנה. ולאחר שעבד שבע שנים ונשא אותם לנשים, היה יעקב בן שמונים וארבע שנה ולאה ורחל בנות עשרים ואחת שנה, נמצא שבנישואיהם היו בנות עשרים ואחת שנה.

ולפי"ז כאשר יוסף נולד, שזה היה בסוף השנה השביעית וכדלעיל, יעקב היה בן תשעים ואחת שנה, ולאה ורחל היו בנות עשרים ושמונה שנה, ולאחר שעברו עוד שמונה שנים, נולד בנימין ונפטרה רחל, יעקב היה בן תשעים ותשע שנה ולאה ורחל היו בנות שלושים ושש שנה ויוסף היה בן שמונה שנים, נמצא שמדויק מה שכתוב שרחל היתה בפטירתה בת שלושים ושש שנה.

וכאשר יוסף נמכר לישמעאלים, כשהיה בן שבע עשרה שנה וכדמפורש בקרא ל"ז ב', עברו תשע שנים מפטירת רחל ולידת בנימין, וא"כ יעקב היה בן מאה ושמונה שנה ולאה היתה בת ארבעים וחמש שנה, נמצא שמדויק מה שכתוב שבאותו הפרק של מכירת יוסף, נפטרה לאה.

25. שהרי לא מסתבר שלבן היה באותה העת פחות משנתיים.

וע"ע מה שהארכנו במקו"א בענין גילה של רבקה באותו הפרק, ובענין אם לבן היה גדול או קטן מרבקה.

26. שוב מצאתי בסדר הדורות (ב"א ר"ז), שבאותה העת מת לבן, "כי נגפו אלקים על אשר עבר הברית אשר היה בינו ליעקב", נמצא ששנות חייו היו לכה"פ כמאה ועשרים שנה.

אכן לדעות שלבן הוא בעור והוא כושן רשעתיים כסנהדרין ק"ה א' ועוד, אם אכן הכוונה כפשוטו (ולא לענין גלגולים), נמצא שחי עוד כמה מאות שנים, ואכמ"ל.

27. לעומת אחיו שחיו יותר: ראובן קכ"ד, שמעון ק"כ, לוי קל"ז, יששכר קכ"ב וזבולון קכ"ד, וע"ע הערה הבאה.

28. לעומת אחיו שחיו יותר: ראובן קכ"ה, שמעון ק"כ, לוי קל"ז, יהודה ק"ט, יששכר קכ"ב, ובמיוחד לפי המובא בילקוט שמות קס"ב, שזבולון חי רק ק' שנה.

29. איברא, שדברים הללו, שלדפ"ה היא הגדולה, הם שלא כדברי הב"ר ע"ט ט', וכדברי רש"י ל' י', "...וכדי לרמות ליעקב נתנה לבן ללאה, שלא יבין שמכניסין לו את לאה, שכך מנהג ליתן שפחה גדולה לגדולה וקטנה לקטנה".

סיפור ושאלה בצידו

לעורר את בני המשפחה ללימוד הפרשה עם פרש"י.

לא צריך אפילו להיות 'בר בי רב דחד יומא' בשביל לדעת שעבודת תיקון המידות היא עבודה קשה, ובלא עמל התורה ולימוד המוסר לא ניתן לשנות אפילו מידה רעה אחת, וידועים הדברים, שכל אותם אלו ה'מתורבתים' למיניהם, עם הנהגותיהם המנומסות והיפות, כל זה הוא רק כלפי חוץ, כשאין נסיון לפניהם, אבל כשמגיעה שעת נסיון, מתגלה לעין כל מידותיהם הרעות והמגונות, אשר הם כגרועות שבחיות הטרף אשר ביערות ובג'ונגלים.

ישנם הבוטחים ביצרם בחושבם שכבר כבשו את ההר הגבוה, ושינו את מידותיהם, כאשר הם מראים ומשכנעים, את עצמם או את האחרים, שהצליחו לשנות את עצמם ולהתגבר על מידותיהם, ולצורך כך הם מפליגים בסיפורים ומעשיות, באותות ובמופתים, היאך הם התגברו ללא קושי על מידותיהם. אם השינוי אינו בא מעמל התורה ולימוד המוסר, אולי יתכן והם הצליחו להגביה לעצמם את סף ההתפרצות, אבל המידות הרעות עדיין מקננות בהם, רק בכל המקרים שהיו וארעו, עדיין לא הגיעו לרמת ההתפרצות, ואולי למי שיעמוד על ידם בשעת התפרצות, בו יוכיחו לעין כל שמידותיהם לא השתנו הוא נשארו כמו שהיו בעבר.

מידת הקנאה, בשונה משאר ריעותיה, המידות הרעות האחרות, מלבד מה שהיא גורמת רעה גדולה לבעליה, כדברי קודשו של שלמה המלך החכם מכל אדם, שכתב בספר משלי ('י"ד ל'), ש'רקב עצמות קנאה', ודברי איוב ('ה' ב'), 'אפתה תמית קנאה', שהקנאה מכלה את ליבו של המקנא והורסת לו את חייו עד מות, עצם מציאותה היא רק מחוסר הדידיעה מה עובר על מי שמקנאים בו. אם המקנא היה יודע מה מכלול חייו של המושא לקנאה, עם מה הוא מתמודד ומתנסה, הם הם גרוותיו ודאגותיו, לעולם הוא לא היה מקנא באחרים.

למרות המציאות הברורה והקיימת, רבים הם שיצרם לכדם ברשתו גם במידה מגונה זו של קנאה, בדמיון שמפתח לה אודות מעלותיהם וחייהם הקלים של אחרים, ועקב כך מצליח לעוררם לבוא לידי כאב לב ויגון מרובה בקנאתם באחרים, ולו שיכילו ויבררו קצת במושא קנאתם, היו מודים ומשבחים לה' על שנמלט כל טוב, שאין להם את מה שיש לשכנם.

כל זאת ועוד יודעים כולם, אך בכל זאת מעטים הם אלו מבני העיר שאין בליבם אפילו שמץ קל של קנאה באליהו פונדרויסענאלסגולד*. רכב הפאר הנוצץ החונה על יד ביתו, מוציא לאותם רבים את עיניהם מרוב קנאה, אלו היודעים שכל הבנין הסמוך, שבדרך כלל מחולק לארבעה יחידות דיור מרווחות וגדולות, כולו שייך רק לו, מוסיפים קנאה על קנאתם, והידענים הגדולים, היודעים גם את שכרו החודשי האגדי, העולה על חמש עשרה אלף דולר, מידי חודש בחודשו, לא כולל הטבות ותוספות, ממש מתפוצצים מקנאה.

מי שחשב שלכל הפחות אליהו סובל מבניו, יגלה שכולם שתולים כשתילי זתים סביב לשולחנו, לומדים במוסדות הטובים והיוקרתיים ביותר בעיר, נחשבים כיקיריו ובעלי שם, ומסבים לו עונג רוחני וגשמי רב על למאוד. במיוחד שלאחרונה, עוד בטרם מלאו לבכורו שמונה עשרה שנים, ישנם כאלו המנסים להניח עליו את ידם, ברצונם לקחתו כחתן לבתם המהוללה, ואזת לאחר שעוקבים אחריו זה שנים, ולא מחמת הממון שיש בביתו, אלא עוד מוכנים לשלם סכומי עתק בכדי לזכות בהיכלם מיוחד זה.

עליו אמרו פעם יושבי הקרנות, שמי שלא מקנא בו הוא רק מחמת שאינו יודע את כבוד עשרו ורוב עסקיו, בעיר ומחוצה לה, בארץ ובחוץ לארץ. עוד הוסיפו ואמרו, שלפי מה שמסופר, כל מה שאומרים עליו שהוא שכיר, הוא רק כיסוי לעסקיו הענפים והשקעותיו הרבות, שמהם הוא מרויח בכל חודש אלפים ורבבות.

ישנם עוד אחרים בעיר שגם בהם מקנאים, ואפשר אולי לומר שכמעט בכל אחד ישנם כאלו המקנאים בו, כל אחד בדרגה אחר, הקנאה היא במה שאין לו ויש לרעהו, וכנ"ל, השקֵט מקנא בריעהו על תכונת התוספות שהוא נתברך בה, שבשונה ממנו אשר תמיד מונח בקרן רוחו ואינו עושה כמעט מאומה, ואילו התוסס מקנא בשקט, על הרוגע בהנאה חי ומתהנה. היודע לדבר ברבים, מתקנא בחבירו שקלומוסו ביד ויודע לכתוב דברים ברורים ובהירים, המושכים את עין הקורא ונכנסים אל ליבו, והסופר מקנא בדברן, היאך משנתו סדורה לפניו, ואינו חושש מאימת הציבור, היאך עומד מולם לשונו מתגלגלת כמאליה, ומרתקת את קהל השומעים, וכן על זה הדרך, רבים מתקנאים בריעהם, במיוחד באותם שיש להם תכונה הפוכה או שונה מהם.

על אחד מבני העיר נראה כי אינו מושא לקנאת אף אדם, הלא הוא ר' ירמיה ליכטיגערפונקראנקאנאדם*, שזה שנים מתייסר ביסורי איוב קשים ומרים, בבני ביתו החולניים, ובמחלתו הכרונית. ואף פרנסתו דחוקה עד מאוד, ומתגורר עם שנים עשר ילדיו בדירת שלשה חדרים קטנה וצפופה, כאשר אף לא תמיד יש לכולם לחם לאכול ובגד ללבוש, ואורח חייו ונסיונותיו, ביחס לכל אדם, אינם מושא לקנאה, ובודאי וודאי שלא ביחס לאליהו.

הפלא הגדול הוא, שלמרות המחסור, הצער והיגון הרב בו חי ר' ירמיה, פניו תמיד שמחות ומאירות, הוא ידע תמיד לומר את המילה הטובה והנכונה לכל אחד, כאשר כל מי שאינו מכירו יכול לחשוב עליו שאין כמוהו בלא צרות ודאגות, ואילו אליהו, שלכאורה חיין הם המאושרים בעולם, האושר הגדול לא נראה כלל על פניו. לא ידוע על אדם שראה אי פעם את פניו כשהם קורנות משמחת עשיירותו או עסקיו הרבים והרוחיים, או מהנחת היהודית הרבה שהוא רווה מבניו, גם לא בעיצומו של יום הפורים או בעת שמחה משפחתית, אלא אדרבה, מראה פניו כמעט בכל עת כבתעשה באב קודם חצות וכאדם שמתו מוטל לפניו.

מה שמתחולל בליבו של אחר, כמעט שלא ניתן לדעת, אבל רבים משערים שאין ר' ירמיה מקנא כלל בשום אדם. השלווה המרובה הפרושה על פניו, אינה מעטה חיצוני גרידא, אלא מראה את עומק דעתו ומחשבותיו, שהוא אכן מרגיש שטוב לו. כשפעם מאן דהוא זרק לעברו את המשפט שהוא בדרגת 'צדיק ורע לו', השיב, שהדבר היחיד שרע לו, הוא על כך שאינו צדיק, אבל מלבד זה, כל ימי חייו טובים, ועל כך הוא מודה ומהולל להקב"ה בכל עת ושעה.

אבל את דעתו של אליהו, לא צריך לשער ולנחש. בכל עת הוא אומר את דעתו בפני בני משפחתו מכרוו וידידיו, שהוא מקנא קנאה עזה ב... ר' ירמיה! הוא מקנא באושרו ובשמחת חייו, ברוגע ובשלוה בה הוא מתמודד עם הקשים שבנסיונות החיים, ותמיד טוב לו, ומוסיף אליהו ואומר, שלעומתו, לו עצמו, למרות שביתו מלא ברכה ה' וכל טוב ארץ מצרים, תמיד רוחו סוערת ורעה, המרמור שהוא מרגיש 'אוכל' אותו, וכל ימיו הוא מתוח ועצבני, סר וזעף.

באחד הימים אזר אליהו עוז ותעצומות, וביקש מר' ירמיה לבוא לשוחח עמו מעט, במקום פרטי, שלא יראו אותם יחדיו ויאזינו להם. ר' ירמיה השיב לו בשמחה רבה, והזמינו לביתו לשעת ערב מאוחרת, בה יוכל לבוא ולשוחח עמו כאוות נפשו, בלא שפריעוים.

עד כמה שאליהו דמיין את ביתו של ר' ירמיה ועיניו, הוא לא הצליח להגיע אפילו לשערות ממצבו האמיתי. ויתכן והסיבה היא מחמת שאת הענינים אליהו אינו מכיר אפילו מרחוק. כבר בעומדו מרחוק, ראה שמדובר בבנין שגר מאוד, שמצבו החיצוני מראה מעט על עוני המתגוררים בו. כשנכנס לתוכי הבנין, ואף עמד מול דלתו, דלת עץ פשוטה ומקולפת, באותו רגע חשב שכבר דבר לא יפתיע אותו. לאחר שנקש על הדלת, היא נפתחה רק עד כדי מחצית, ור' ירמיה קרא לו להכנס לביתו, לשבת על יד השולחן ולשוחח יחדיו.

כשאך נכנס לתוך הבית, הבין מיד מדוע ר' ירמיה פתח לו את הדלת רק עד מחצית, לאור מנורת הליבון החלשה ראה, כי מאחורי הדלת נם לו ילד על גבי מזרון קטן, כך שאם היה פותח מעט יותר את הדלת, היה צריך לעוררו. כך גם לאורך המסדרון הצר הם היו צריכים ללכת בזהירות, היות וללכ אורכו ישן לו במנוחת הנפש ילד נוסף, על גבי מזרון.

ר' ירמיה אמר לאליהו, שאין לו מה לחשוש משנת הילדים שיתעוררו מדיבורים, זאת משום שדרכו ללמוד בקול, והם רגילים כבר מעת לידתם לישון מתוך רעש, כך שאפילו רעש גדול לא יעוררם. לשם הדגמה הרים ר' ירמיה את קולו בזעקה, ואף אחד מהילדים הישנים לא נע ולא זע.

בהכנסם אל חדר לימודו, מקום שינת הבנים, שתורנותם הלילה היא לישון בחדר לא במסדרון, ראה שברחבי החדר הגדול שבדירה, שהוא קטן בהרבה מהחדר הקטן שבדירתו, ישנים חמשה ילדים, חלקם נערים, וכמדומה שלא אמר אדם מעולם צר לי המקום, והשולחן שעליו נערמו ספרי קודש לרוב, בהם ככל הנראה עסק ר' ירמיה בתלמודו עד לפני רגע, מחמת ישנו והתנדנדותו, נסמך בחלקו על הקיר, כך שנשאר מעבר צר בין השולחן למיטות, בהם הכניס ר' ירמיה שני כסאות ישנים, והציע בפניו לשבת, כשהוא יוצא אל עבר המטבח להביא שתיה לכיבוד.

בשעה זו שר' ירמיה השאירו לבדו בחדר, הביט אליהו אל כל עבר, ועיניו וליבו לא היו מסוגלים לעכל את העניות הנוראה שיש בבית, כאשר מבין כותליו ניכר, שאין לו ולמשפחתו בעולמם, אלא עמל התורה וקיום המצוות, ולא זז בלבד שלא מציק להם כמעט עניני עולם הזה, הם אינם מרגישים כל שחסר להם דבר או שהם מוותרים על מה שהוא.

ר' ירמיה נכנס לחדר עם כוס תה מהבילי, הניח את הכוס ליד אליהו, ולאחר שהתיישב בסמוך אליו, אמר, שכעת הוא ישמח לשוחח עמו, ולשמוע את אשר על ליבו.

אליהו פתח ואמר, זה תקופה ארוכה שאני עוקב אחריך וראוה את האושר הרב שיש לך, ואני מקנא בך קנאה עזה בשל כך. במיוחד כאשר מצבי הכללי והבריאותי, הודו לה' כי טוב, תמיד טוב ומצויין, ואף עושרי גדול ורב, ובכל זאת אין לי כל אושר בחיי. ככל שאני רודף עוד ועוד אחר העושר, שבסבראה הפשוטה הוא זה שמביא את האושר לאדם, בכל פעם אני נשבר מחדש בראותי שהעושר הרב רק מרחיק ממני את האושר עוד ועוד, ועל כן, סיים אליהו את דבריו, חשבתי בדעתי לבוא אליך להתייעץ עמך היאך מגיעים אל האושר והשמחה.

כשמוע ר' ירמיה את הדברים, החריש כמה דקות וחשב בדעתו מה התשובה הטובה והנכונה ביותר שיתן להשיב לו, שאולי תשפיע עליו לטובה ולברכה, ובליבו נשא תפילה לשונן מרומים, שיתן לו את הדעה והבינה להשיב לו כדת של תורה, דברים אשר אכן ישפיעו עליו. כשסיים את תפילתו, החל לומר לאליהו, מתוך דבריך אני מבין, שהנחת היסוד היא שהעושר מביא את האושר, ועל כן עד שאלתי היא, מניין לך יסוד זה.

הסבורא אומרת שאין, השיב אליהו, שכל מי שאין לו מה שהוא צריך, כל אותם מסכנים ועניים, האושר לא יכול לשכון בקרבם המלא מרירות וקשיים. ואילו מי שיש לו, טוב לו והוא מאושר.

אתה מאוד חזק בסברא, השיב ר' ירמיה, אבל המציאות רחוקה מאוד מסברא זו, מעולם לא ראיתי עשיר רגוע ושלו, שהאושר נסוך על פניו, ומאידך, אני מכיר רבים שאינם יודעים אם בכלל יהיה להם מה להאכיל את בני ביתם באותו יום, אין להם קצה חוט מהיכן ישיגו לשלם את דמי השכירות על דירתם שהם מתגוררים בה, ביתם מלא בצרות צרורות, ובכל זאת, תמיד האושר נסוך על פניהם, לא ניתן להעלות על הדעת שהם סובלים מדבר כל שהוא.

ואולי יש בכך גם סברא, המשיך ר' ירמיה ואמר, שאדם עשיר לעולם לא יהיה לו רוגע ושלווה. תמיד יש לו לחצים, אולי הדולר יעלה, שמא המניות יצנחו, אולי העסקה החדשה תכשל, ועוד כהנה וכהנה דאגות אחרות, אשר טומנים בתוכם סיכויים וסיכונים של מליונים, לעומתו, דאגתו של העני היא על כמה מאות שקלים, כך שהרבה יותר קל לו להיות רגוע ושלו. וזאת מלבד מה שלעשיר יש תמיד חוסר מנוחה שמא ידים בלתי נקיות יגעו בקיר המסויד והמבריק, ולכלכו את הספות היקרות, יטנפו את השטיחים, או ישברו את היטרינה וחלק מהסטים המיוחדים שיש לו, כך שתמיד האושר ברח ממנו, ואילו לעני אין חששות כאלו. אולי אדרבה, נגיעה בידים תוסיף קצת צבע לקיר הדהוי, ושבירת כלי אינה סיבה לדאגה, אלא לאמירת 'מזל טוב', שהשבירה הזו תהיה לששון ולשמחה ולמזל טוב.

איני אומר, הוסיף ר' ירמיה, שאדם שיש לו עשירות עליו להפסידה. חלילה וחס, הרי יש בידיו כלים גדולים לעשות צדקה וחסד ולעזור לאחרים, וכפי שהתורה מחנכת אותנו, ומטבע לשון יודוע קבעו בעלי המוסר, ש'הגשמיות של השני זה הרוחניות שלי', ובאופן זה, של מחשבה על האחר, היאך לסייע בעדו ולהקל מעליו את סבלו, היא זו שמביאה לאדם את אושרו. וזאת תדע, כי הרגשת האושר והסיפוק באה לאדם, על ידי נתינה וסיוע לאחרים, ומילוי חסרונותיהם.

עוד עצה אחת אבקש, הוסיף אליהו ואמר, תעוץ לי היאך אדם יכול להמנע ממידת הקנאה, שלפעמים הקנאה שלי באחרים שיש להם מעמד או יוקרה שאין לי, מעבירה אותי על דעתי ודתי. מה אוכל לעשות כדי להנצל למידה מגונה זו.

עצם הדבר שאתה יודע שזו מידה מגונה, השיב ר' ירמיה, זה כבר התחלה של רפואה למכה. אבל בכדי לעקור את המידה הזו ניתן להעזר בנה שארע עמי כשהייתי ילד קטן, שפעם אחת ביקרתי אצל סבי וסבתי ז"ל, וראיתי שיש להם בביתם אדון תרופות ענק, עם תרופות שונות ומשונות, וכל מיני דזורים בצבעים שונים. מאותו יום חשקתי מאוד באדון זה, וכאשר באחד הפעמים הסבתי נחת רוח רבה לסבי, הוא שאלני בחיבה, שאבקש ממנו מה שאני רוצה.

קפצתי על ההצעה כמוצא שלל רב, סיפר ר' ירמיה, וביקשתי ממנו אדון תרופות מלא וגדול. ברגע הראשון הסבא לא הבין כלל מה ביקשתי, אבל לאחר שהבין, אמר לי בסבר פניו המאירות, ירמיה נכדי יקירי, תשמח ותודה לל' על בריאות גופך, במקום לקנאות בסבך על אדון תרופות הענק עליו שיש לו בביתו. והוסיף ואמר, כך דרכו של כל מקנא, הוא רואה את האדון תרופות של השני ומבקש לקבל כמותו, להיות כמוהו חלילה. כל מי שמקנא בשני, אם הוא היה יודע כל מה שהאחר מתמודד עמו, הוא היה ברוח מלקנאות במטחוי קשת, והיה מצליח לעקור את המידה המגונה הלזו ממנו.

הוא אשר אמרתי לך בראשונה, סיים ר' ירמיה את דבריו, כאשר אדם מתרגל לתת ולהענין, לעזור ולסייע לאחרים, מתמלא תחושת סיפוק ואושר, וממילא לא קיימת שלאו הרגשת חסרון, ואינו מרגיש במה שיש לחברו ואין לו.

אליהו יצא מביתו של ר' ירמיה בהרגשה כבדה. עד היום הוא חשב ודמיין, שאילו יצליח עוד בעסקיו, יאגור לכיסו סכום עתק נוסף, שבוודאי יקרב אליו את האושר, אבל כעת הוא שמע דברים אמיתיים, שככל שיאסוף ויצבור עוד ועוד כסף, הרי שהאושר ירחק ממנו.

שבועות קשים עברו על אליהו, בהם נהג על פי מה שר' ירמיה אמר לו, כאשר השתדל יותר לחשוב על טובת האחרים, במיוחד בחלוקת צדקה מכספו יותר מכפי הרגלו. בתקופה זו ראה עד כמה הוא רחוק מלהרגיש את האחר, לחשוב על השני, כאשר עד היום מחשבתו היתה אך ורק אודות עצמו, בלא לראות כלל את השני, וכעת הוא החל לדעת שיש עוד מישהו בעולם מלבדו, לחשוב מעט עליו ועל טובתו, והנהגתו זו אכן נתנה לו מעט אושר שהיה כה רחוק ממנו.

כעבור כמה שבועות חשב אליהו שדברי של ר' ירמיה הינם נכונים ואמיתיים, ולמרות שמעולם הוא לא היה מעלה על דעתו שר' ירמיה חכם ונבון בכל דבר, דבר ברור הוא שחכמתו וביונתו זו באה על ידי עסק התורה ומעלה, לא על ידי התעסקות בחכמות שונות, שהרי ר' ירמיה עצמו אינו מתענין בשום דבר מלבד התורה הקדושה, ואפילו את כותרות העיתונים אינו קורא, כך שודאי דעתו היא דעת תורה, על כן הגיע למסקנה שכדאי לו להתייעץ עמו בדבר מה נוסף המעיק עליו.

גם בפגם הזאת קבלו ר' ירמיה בסבר פנים יפות, אליהו כבר לא נבהל ממראה הבית, הוא כבר הכירו, והשיחה עם ר' ירמיה גם בפעם הזאת התנהלה על מי מנוחות.

הפעם ביקש אליהו להתייעץ עמו, אודות מה שמציק לו זה שנים רבות, שכמעט בכל עת נופל עליו איזה שהוא ענין הכרוך בסידורים רבים ונסיעה ממקום למקום ומעיר לעיר, אין לו שבוע שאינו צריך ליסע שלוש או ארבע פעמים מחוץ לעיר, ותמיד הוא חושב שזו הפעם האחרונה, אך בכל פעם מחדש, בכל עת ושעה מתעורר לו צורך דחוף לנסיעות וסידורים אלו. כבר כמה פעמים הוא שכר שליחים מיוחדים עבור נסיעות ושליחויות וסידורים אלו, אך תמיד זה לא הועיל, למרות שהם היו אנשים מוצלחים בכל נושא ותחום, בכל זאת הם לא הצליחו לבצע את שליחותיהם על הצד הטוב, ותמיד נשארו לו כמה דברים שהוא לא יכל לעשות על ידם, אלא הוכרח לבוא בעצמו.

עצם הענין של הנסיעות, הוסיף אליהו ואמר, זה לא מה שכל כך מציק לי, במיוחד אם אני משווה את מצבי לאחי הנוסע בכל יום בשני אוטובוסים בכל פעם מביתו לעבודתו בעיר אחרת וחזרה. גם ביחס לאבי, שעבד בחברת הובלות, ובכל יום נסע עם המשאית המקרטעת ממקום למקום, לי יש רכב מפואר ונוח, הנסיעות כמעט לא מורגשות, אך העיסוק סביב כל הנושא של הסידורים, מוציא אותי ממש משלוותי. רק בחודש האחרון נאלצתי ליסוע כעשרה פעמים למס הכנסה, לעלות ולרדת, ללכת מפקיד זה לאחר, וחוזר חלילה, עד שבכל פעם, כשחזרתי לאחר שעתים של התרוצצות, הייתי מותש לחלוטין.

זה נראה לי כמין גזירה מיוחדת עלי, טען אליהו. כל מה שאני עושה, תמיד יגרור בעקבותיו סידורים שונים ומשונים. התייעצתי עם כמה מחברי, וכולם התפלאו על כך, באומרם שזה לא משהו הגיוני, אלא גזירה אז קללה.

פעמים רבות, סיפר אליהו, אבי צחק עלי כשסיפרתי לו על קשיי בסידורים. הוא סיפר לי על אבין וסבו, ואולי גם עוד כמה דורות אחורנית, שהתפרנסו כולם ממקצוע הרוכלות, שבכל יום ראשון בבוקר, אבי המשפחה היה יוצא מביתו, לאחר שנפרד מכל משפחתו, כששק גדול על כתפו, בו היו צרורים 'מוצרי סדקיות' למיניהם, עם עוד כמה דברים אחרים שהכפריים זקוקים להם, יחד עם לחם שחור מיובש שיהיה לו למאכלו בלא להזדקק להתר של 'פת פלטר', ומעל הכל הטלית ותפילין וכמה ספרים, וכך הלך לאיטו, בשמשך את רגליו מכפר לכפר, מוכר כמה חפצים, ומרויח כמה פרוטות, וממשיך לכפר נוסף, עד שלקראת סוף השבוע מסיים את סיבובו ובצהרי יום השישי, כמה שעות לפני שבת קודש, היה שב לביתו ולמשפחתו, כשבידיו כמה עשרות פרוטות שהרויח בעמלו, בהם התפרנסו כל בני משפחתו הגדולה. ולמרות קשיי הרבים, סיפר אבי, תמיד היה מאושר ומעולם לא התלונן.

אבל מה אעשה, אמר אליהו, אין לי את כוחות הנפש שאר היו להורי וזקני, ואני מרגיש שכבר כלו כוחותי לכל הסידורים הללו, ועל כן אני מבקש עצה ותושיה, היאך אוכל להסיר ממני את הגזירה והקללה ואוכל לחיות כאחד האדם.

לאחר מחשבה השיב ר' ירמיה, שיש לו רעיון מיוחד היאך הוא יוכל להסיר מעליו את כל אותם סידורים שמטרידים אותו, וזאת על ידי שיקבל על עצמו, שבכל שבוע הוא יסיע ברכבו חולים ובני משפחותיהם אל בית החולים וחזרה לביתם.

בשביל מה יש צורך להסיעם, הקשה אליהו, וכי אין אוטובוסים ומוניות? והוסיף ואמר, שבעבר, לפני כמה שנים בנה עבור מאחד ארגוני החסד והציעו לו לתרום לו לסייע למערך ההסעות, ועד היום זכור לו רגזו על כך, בשביל מה צריך לבזבז כספי ציבור וזמן של אנשים בעבור אנשים שלא מכבודם ליסוע עם אוטובוסים או מתקמצנים על נסיעה במונית.

תודה להקב"ה ותשמח על כך שמעולם לא היית מאושפז בבית החולים תקופה ארוכה, השיבו ר' ירמיה. אתה, הנוסע בכל עת ברכב צמוד, מפואר ונח, לא יכול כלל להבין את סבלם של האחרים. הרי גם כאשר רכבך מתקלקל, יש לך רכב חלופי. אבל תנסה יום אחד להסתדר בעיר בלא רכב צמוד, ללכת כמה מאות מטר ברגלך, כאשר הינך בריא ושלם, אולי כך תוכל להתחיל להבין את האחרים.

רק אספר מעט ממה שעבר עלי באחרונה, סיפר ר' ירמיה, אחד מבני היה מאושפז כחודש בבית החולים בעיר הסמוכה, וכפי הידוע לך, להשאיר חולה בלא ליווי צמוד בכל שעות היממה, הוא סכנת נפשות. ומאידך, זכיתי לבני משפחה נוספים מלבד בני החולה, כך שבמשך כל אותו חודש נזקקנו בני המשפחה ליסוע לבית החולים השכם והערב, הלוך ושוב, כאשר רעייתי היתה בבית החולים בלילה ואני ביום. ואילו הייתי צריך ליסוע במוניות, העלות של מוניות לשבוע בלבד, הוא יותר מהאולג של כל בני משפחתי לחודש שלם, וכי אוכל להרעיב את כל ילדי בעקבות לך למשך חודשים ארוכים?

האפשרות הנוספת של נסיעה באוטובוסים, כמעט ואינה שייכת. באותם פעמים בודדות בהם לא נמצאו מתנדבים שהסיעו אותנו ברכבם, נאלצנו לבזבז כשעתיים ומחצה בדרכים, כאשר אנו מותשים מכל מה שמסביב, ועוד היינו צריכים למצוא מי שישמור על החולה למשך אותם שעות בהם היינו בדרכים.

רק תחשוב על כך, שאדם יוצא משהות של שעות מרובות מהמחלקה האונקולוגית, שאדם ממוצע אינו רוצה כלל לשמוע את שם המחלקה, ובראשו כל המראות שראה עם הדמיונות אודות מה עוד יכול להיות ולקרות, ממוטט נפשית ונופנית, ובידיו לסייע בידו מעט, לקחתו לביתו ולהקל ממנו מעט את סבלו. ומאידך, אם מקרה זה מפחיד מידי לחשוב עליו, תוכל להרהר באותו נער או מבוגר, שעקב חבלה נשברה רגלו ועליו להטלטל בדרכים עם רגל שבורה ומגובסת, ואתה יכול להקל מעליו ולקחתו ברכבו.

פעמים רבות, לא מדובר בנסיעות יזומות אל עבר בתי החולים, אלא באדם שנוסע ממילא לאיזהו, וסיבוב קטן עד לבית החולים הוא טירחה מועטת עבורו, ועל ידי כך יכול לעזור ולסייע לחולים ולבני משפחותיהם, עזרה רבה עד מאוד, אילו רק יפנה לאותם אנשי חסד צדיקים ויקרים העוסקים בסידור הסעות לחולים, במסירות נפש כמעט בכל שעות היממה.

ישנם כאלו, שרק לאחר וחוו על בשרם את הקושי הרב באשפוז ובנסיעות לבית החולים, החלו להתנדב למצוה יקרה זו, וישנם כאלו שהשכילו והתנדבו למצוה זו גם בלא לעבור את זה בעצמם, ובזכות זה הם מצילים את עצמם מצרות צרורות ומכל נגע ומחלה.

אני גם מבין יהודי אחד יקר, שקבע לעצמו יום של חסד פעם בשבוע, ביום שישי, בו הוא אינו עובד, ובקביעות זה שנים נוסע נסיעה זומה לכמה מבתי החולים באיזור, לוקח עמו חולים ובני משפחותיהם, והוא סיפר לי דברים נפלאים, שמאז שהתחיל בהנהגתו זו, יש לו סייעתא דשמיא מרובה בנושאים רבים, ובמיוחד הוא רואה את יד ה' בבריאותו ובריאות בני ביתו, ששבח לבורא עולמים הם תמיד בבריאות איתנה.

עצתי היא, סיים ר' ירמיה את דבריו, שאם אתה רוצה לסייע לענין זה של הסעות לבית החולים בכספך, הוא ענין גדול מאוד וצדקה חשובה. אך אם אתה רוצה להנצל מהגזירה שיש עליך, אתה צריך בעצמך וברכבך, לא על ידי שליח, להסיע חולים ובני משפחותיהם לבתי החולים וחזרה לבתיהם, בעזרת ה' ית"ש, בזכות זה תנצל מגזרה זו, ותזכה לכל טוב, ויחד עם זאת, ככל שתתמיד במצוה, הסיפוק הרוחני מקיום מצות גמילות חסדים בגופו ובממונו, יחד עם מה שתתן אל ליבך להודות לה' על החסדים שהוא גומל עמך בכל עת ושעה, בבריאותך ובריאות בני משפחתך, והנחת המיוחדת שיש לך מבניך, ואף שעירותך הגדולה, כל זה ביחד יתן לך ולכל בני ביתך אושר רב עד מאוד.

למרות הקושי הרב שבדבר, שמע אליהו לדברי ר' ירמיה, והחל להסיע בקביעות פעמים שלוש שבוע חולים ובני משפחותיהם, ולא זז בלבד שראה סייעתא דשמיא מיוחדת, והגזירה שהיתה עליו זה שנים רבות, בטלה וירדה ממנו, אלא עוד החל לאהוב את ההתעסקות במצוה זו, ואף בלא הסגולה שבכך, הוא לא רצה להפסיד או להפסיק מכך בכל מחיר.

לימים, כששאל אליהו את ר' ירמיה, מנין לרב סגולה זו של הסעת חולים בלתי החולים, שתציל מהגזירה שהיתה עלי, השיב ר' ירמיה, שלמד כן מלימוד פרשת ויחי שנים מקרא ואחד תרגום כנפסק בשו"ע אורח"ח סי' רפ"ה ס"ב, יחד עפרש"י כדת של תורה, שכך יש לירא שמים לנהוג.

השאלה היא: מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע ר' ירמיה לסגולה זו?

תודת המערכת נתונה
להרב ג.צ. שליט"א
על הסיפור המתפרסם בגליון זה.

פונדרויסענאלסגולד - מבחוץ הכל זהב. **ליכטיגערפונקראנקאנאדם** - מאושר מחולי ועוני.

תשובה ל"סיפור ושאלה בצידו" משבוע שעבר:

בתשובה לשאלה, מנין בפרשתינו עפרש"י הגיע יחזקאל לידיעה שסייר ההגנה שנכנס ליער בחושך, למרות כוחו הרב וכלי המשחית אשר עמו, בכל זאת יצטרכו לחלצו, שבגין זה הוא נחשד שהגיע לדרגת רוח הקודש. יחזקאל הגיע לידיעה, שאם הסייר הגיבור והמצויד בכלי משחית ניכנס ליער החשוך, ישנו חשש גדול שיקרה לו דבר מה, על ידי נפילה בבורות או על אחד הסלעים, כפי שאכן אירע, וזאת מדברי רש"י מ"ה כ"ד, עה"פ, "וישלח את אחיו וילכו ויאמר אלהם אל תרגזו בדרך", ובאור רש"י, "אל תרגזו בדרך. אל תתעסקו בדבר הלכה, שלא תרגזו עליכם בדרך. ד"א, אל תפסיעו פסיעה גסה, והכניסו חמה לעיר [והכנסו בחמה לעיר]...". מבואר בדברי רש"י, שאף השבטים שהיו גיבורים גדולים, ובכחם היה להחריב את כל מצרים במלחמה קצרה, כמבואר באריכות במדרשים, והלכו יחדיו אחד עשר איש, בכל זאת ההזירום יוסף לבל ילכו בחשך, שמא יכשלו בדרכם וינגפו, ועל אחת כמה וכמה שאדם שאפילו יחידי, למרות גבורתו וכלי המשחית שעליו, שיש לו ליזהר שלא להכנס ליער החשוך, ואם יכנס, ישנו חשש גדול שיקרה לו דבר מה, כפי שאכן לבסוף אירע.

תשובות לשאלות המתפרסמות בעלון זה, יש לשלוח בכתב ברור וקריא, בצירוף שם וטלפון
עד ליום ג' בשעה 23.00 בלבד לפקס' 9741115 - 972-8 +(24 שעות)
או לפקס 1-732-3634947 או למייל yaepstein@aol.com עד יום ב' בערב בלבד.

הפרסים לשבוע זה: ספר **"ילקוט שמעוני המנוקד"**, ה"כ.
עוד ארבעה זוכים נוספים, כל אחד בספר "אפיקי ים המפואר".
הפרס לשבוע זה על "סיפור ושאלה בצידו": שלושה זוכים, כל אחד בספר **"נפלאים מעשיך לבן איש חי".**
להערות, הארות ותגובות וכל עניני העלון, יש לפנות לפקס' הנ"ל.
לתרומות, הנצחות והפצה ניתן לפנות למערכת

שפות הזוכים לשבוע פרשת וישב:

כהן מ. – מודיעין עילית – שערי אהרן על חומש בראשית.
גליס י. – קרית ספר – הלכות צדקה.
קשש א.ג. – בני ברק – הלכות צדקה.
בחויב ש. – קרית ספר – הלכות צדקה.
רוטבנרג מ. – בני ברק – הלכות צדקה.
בלומנטל נ.ח. – ירושלים – הלכות צדקה.
שפיראא ש. – בני ברק – דרך ה' לרמח"ל.

הודעה נשלחה/תשלח לזוכים.

לתקופת נסיון, ניתן לקבל כל שבוע את העלון **בפקס** או **באמיילי** (ללא תשלום). המעוניינים לקבלו, ישלחו את שמם וכתובתם בכתב ברור, בתוספת מס' טלפון לבירורים, לפקס המערכת או למייל: yaepstein@aol.com

© כל הזכויות שמורות ל"איחוד בחידוד" ולרבנים הכותבים – מודיעין עילית - ארץ ישראל

הסיפור לא נכתב הלכה למעשה, ואין להסיק מסקנות הלכתיות או הנהגתיות מסיפור הדברים.